

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı

**ŞAM TARİHİNİN TAKİ TASARIMCILARI
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Margharita SATTOUF

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Janet BARIŞ

İstanbul, 2025

ŞAM TARİHİNİN TAKİ TASARIMCILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Margharita SATTOUF

Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2025

“Margharita SATTOUF” tarafından hazırlanmış ve 30/04/2025 tarihinde sunulmuş “ŞAM TARİHİNİN TAKİ TASARIMCILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ” başlıklı tez Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Janet BARIŞ
Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Janet BARIŞ	Televizyon ve Sinema Bölümü, Altınbaş Üniversitesi	_____
Doç. Dr. Çimen BAYBURTLU	Kuyumculuk ve Mücevher Tasarımı Bölümü, Marmara Üniversitesi	_____
Dr. Öğr. Üyesi Cansu KÖSEM İŞİK	Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Altınbaş Üniversitesi	_____

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığını beyan ederim.

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Margharita SATTOUF

İmzası

İTHAF

Tezim boyunca bana destek olan, katkılarıyla yolumu aydınlatan ve bu süreci daha değerli kılan herkese içtenlikle teşekkür ederim. Öncelikle, bilgi ve deneyimleriyle bana rehberlik eden ve araştırma sürecinde her zaman yanımda olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Janet Barış’a en derin şükranlarımı sunuyorum. Onun sabrı, engin bilgisi ve yapıcı eleştirileri olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı.

Ayrıca, tez konumun belirlenmesi ve geliştirilmesi aşamasında bana ilham veren değerli hocalarım Doç. Dr. Çimen BAYBURTLU ve Dr. Öğr. Üyesi Raife Yaşar EYİLER’e teşekkür ederim. Onların yol göstericiliği, akademik bakış açımı zenginleştirerek çalışmamı derinleştirmeme yardımcı oldu. Akademik anlamda gelişimime sağladıkları katkılardan dolayı minnettarım.

Bu süreçte bana moral ve destek veren, her daim yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da teşekkür ediyorum. Onların sevgisi ve desteği sayesinde zorlukların üstesinden gelmek çok daha kolay oldu.

Son olarak, çalışma sürecinde desteklerini esirgemeyen ve değerli bilgilerini paylaşarak tezimde önemli katkılar sağlayan tüm kaynak sahiplerine ve araştırma katılımcılarına teşekkür ederim. Bu tezin, bana inanan ve yol gösteren herkesin emeklerinin bir yansıması olduğunu bilerek onlara duyduğum minnettarlığı bir kez daha ifade etmek istiyorum.

ÖZET

ŞAM TARİHİNİN TAKI TASARIMCILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

SATTOUF, Margharita

Yüksek Lisans, Plastik Sanatlar Ana Bilim Dalı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Janet BARIŞ

Tarih: 04 / 2025

Sayfa: 67

Şam, Orta Doğu'nun en eski ve sürekli yerleşimin görüldüğü yerlerden biridir. Tarihi, M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanan ve birçok medeniyete ev sahipliği yapan bir şehirdir. Roma, Bizans, Emevi, Abbasi ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Özellikle Emevi Halifeliği döneminde (661-750), Şam önemli bir siyasi ve ticaret merkezi haline gelmiştir.

Şam tarihi dokusu, dar sokakları, tarihi camileri, hamamları ve hanlarıyla dikkat çeken bir şehirdir. Emevii Camii, şehrin en önemli yapılarından biri olup, İslam mimarisinin en eski ve en etkileyici örneğini temsil ettiği anlaşılmaktadır. Şehir aynı zamanda İpek Yolu'nun önemli duraklarından biri olduğu için ticaret ve sanatkarlık burada çok gelişmiştir.

Kuyumculuk ve Takı tasarımı, insanlık tarihi açısından, ortaya çıkan en eski sanat dallarından biridir ve Şam'da da bu sanat oldukça gelişmiştir. Şam'daki kuyumcular, yüzyıllar boyunca ince işçilikleri ve zarif tasarımlarıyla güçlü bir kültürü yansıtmışlardır.

Eski Şam'da zanaatkârlık ve sanat büyük bir önem taşımıştır. Bölgedeki kuyumcular, mücevherat ve takı yapımında ileri teknikler geliştirmişlerdir; altın, gümüş, değerli taşlar ve mineli süslemeler kullanılarak yapılan takılar, zenginlik ve statü sembolü olarak kabul edilmiştir. Şam'ın ünlü zanaatkârları, karmaşık desenler ve ustalıkla işlenmiş detaylarla bilinen takılar üretmişlerdir. Bu takılar hem yerel halk hem de uzak bölgelerden gelen tüccarlar tarafından büyük talep görmüştür.

Kuyumculuk sanatı, el işçiliği temelinde, ayrıntılı teknikler içerir. Bu teknikler arasında dövme, oyma, kakma ve minecilik bulunmaktadır. Takıların tasarımında İslami motifler, geometrik desenler ve doğadan ilham alınan figürler sıkça kullanılmıştır. Bu tasarımlar, estetik güzelliklerinin yanı sıra, takıların sahibine koruma ve uğur getireceğine inanılan sembolik anlamlar da taşımıştır.

Günümüzde Şam'daki kuyumculuk sanatı modern tekniklerle birleşerek devamlılığını sürdürmektedir. Ancak, geleneksel gelişmeler ve temsiller hala büyük bir değer ve ilgi görmektedir. Şam'ın zengin kültürel varlığı, kuyumculuk sanatında da kendini göstermekte ve bu sanat dalı, şehrin tarihi ve kültürel merkezinin önemli bir parçası olarak yaşatılmaktadır.

Özetle, Eski Şam'da ve kuyumculuk sanatı, tarih boyunca bölgesel, kültürel ve ekonomik açıdan önemli bir rol oynamış ve bu miras, günümüzde de devam etmekte olup, tarih boyunca sahip olduğu zengin sanat tarihini yansıtan, benzersiz ve değerli eserler üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Takı, Gravür, Emaye, Ahşap Oymacılığı, Metal Şam Sanatı.

ABSTRACT

THE INFLUENCE OF DAMASCUS HISTORY ON JEWELRY DESIGNERS

SATTOUF, Margharita

M.A., Plastic Arts Department, Altınbaş University,

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Janet BARIŞ

Date: 04/2025

Pages: 67

Damascus is one of the oldest and continuously inhabited places in the Middle East. History, B.C. It dates back to the 2nd millennium BC and has hosted many civilizations. It was an important cultural and trade center during the Roman, Byzantine, Umayyad, Abbasid and Ottoman periods. Especially during the Umayyad Caliphate (661-750), Damascus became an important political and commercial center.

Damascus attracts attention with its historical texture, narrow streets, historical mosques, baths and inns. The Umayyad Mosque is one of the most important buildings in the city and represents one of the oldest and most impressive examples of Islamic architecture. Since the city is also one of the important stops of the Silk Road, trade and craftsmanship are highly developed here.

In terms of jewelery and jewelery design, it is one of the oldest branches of art that emerged from humanity, and this art is highly developed in Damascus. Jewelers in Damascus have reflected a strong culture with their fine workmanship and elegant designs for centuries

Craftsmanship and art were of great importance in ancient Damascus. Goldsmiths in the region have developed advanced techniques in making jewelery and jewellery; jewelry made using gold, silver, precious stones and enamel decorations was considered a symbol of wealth and status. Famous artisans of Damascus produced jewelery known for intricate

patterns and expertly crafted details. These jewelery were in high demand by both local people and traders from remote areas.

The art of jewelery involves detailed techniques, usually based on hand craftsmanship. These techniques include forging, carving, inlay and enameling. Islamic motifs, geometric patterns and figures inspired by nature were frequently used in the design of jewelry. In addition to their aesthetic beauty, these designs also carried symbolic meanings, as it was believed that the jewelry would bring protection and good luck to its owner.

At the present time, the art of jewelery in Damascus continues, combined with modern techniques. However, traditional developments and representations still enjoy great value and interest. The rich cultural existence of Damascus also manifests itself in the art of jewelery and this branch of art is kept alive as an important part of the historical and cultural center of the city.

In summary, Old Damascus and the art of jewelery have played an important role in regional, cultural and economic options throughout history and this legacy continues today, producing unique and valuable works that reflect its rich heritage throughout history.

Keywords: Jewelry, Engraving, Enamel, Wood Carving, Metal Damask Art.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
ŞEKİL LİSTESİ	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.2 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	4
1.3 ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ.....	4
1.4 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
2. ŞAM TARİHİ, ÖNEMLİ ESERLERİ VE TAKILARA YANSIMASI.....	6
2.1 İSLAMİYET ÖNCESİ ŞAM.....	6
2.1.1 Aramiler Döneminde Şam	8
2.1.2 Roma Döneminde Şam	10
2.2 ŞAM TARİHİNDE İSLAMİYET DÖNEMİ	15
2.2.1 Emevi Dönemi	15
2.2.2 Abbasiler Dönemi	19
2.2.3 Memlük Hanedanı Dönemi.....	21
2.2.4 Selçuklu İmparatorluğu Dönemi	23
2.2.5 16.yy. ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	25
2.3 ŞAM'DA CAMİLER.....	28
3. ŞAM EL SANATLARI VE KUYUMCULUK	39
3.1 ŞAM EL SANATLARI	40
3.1.1 Metal El İşlemeciliği	40
3.1.2 Mozaik Yapımı	41

3.1.3 Ahşap İşleri ve Gravür Sanatı	43
3.2 GÜNÜMÜZDE ŞAM KUYUMCULUĞU	44
3.3 ŞAM'DA İSİMLERİ KUYUMCULUK SANATI İLE ANILAN AİLELER	46
4. ŞAM TARİHİNDEN, ESERLERİNDEN VE SANATÇILARINDAN İLHAM ALAN ÇAĞDAŞ TAKİ TASARIMCILARI	48
4.1 ŞAM'LI ÇAĞDAŞ TASARIMCILAR	49
4.1.1 Diana Mardini	50
4.1.2 Mecdi El-Kuzbari.....	51
4.1.3 Maya Ali	52
4.1.4 Margarita Sattouf	53
5. SONUÇ	55
REFERANSLAR	57

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1: Roma İmparatorluğunu Dönemine ait Bir Bilezik.	12
Şekil 2.2: Şam'daki Jüpiter Tapınağı.	14
Şekil 2.3: Truva Savaşı Sahnelerini Tasvir Eden, Suriye'de Bulunan Mozaik.	15
Şekil 2.4: Üzerine Lehimlenmiş Süsler Bulunan Altın Tel Küpe.	17
Şekil 2.5: Şam Ulu Camii Olarak da Bilinen Emevi Camii [Fotoğraf: Margarita Sattouf, 2023].	18
Şekil 2.6: MS 756-1031, Emevi Takıları.	18
Şekil 2.7: 11. veya 12. yy Turkuaz Altın Bilezik.	20
Şekil 2.8: Granülasyon ve Kubbe Yöntemi Kullanılarak Süslenen Altın Kemer.	20
Şekil 2.9: Altından Yapılmış Oval Çerçeve Yüzük.	22
Şekil 2.10: Altın Kolye Parçası.	23
Şekil 2.11: Altın Kemer.	24
Şekil 2.12: Gümüş ve Altından Yapılan Yüzük.	25
Şekil 2.13: Osmanlı Takıları.	27
Şekil 2.14: Osmanlı Yüzükleri.	27
Şekil 2.15: Emevii Cami, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].	33
Şekil 2.16: Emevii Cami İç Görünüm, [Fotoğraf: Margharita Sattouf 2023].	33
Şekil 2.17: Emevii Cami Avlusu [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].	34
Şekil 2.18: Tevbe Camii Avlusu.	35
Şekil 2.19: Tevbe Camii İç Görünüm.	35
Şekil 2.20: Sinan Paşa Camii.	36
Şekil 2.21: Seyyide Zeynep Camii İç Görünüm.	36
Şekil 2.22: Seyyide Zeyneb Camii İç Görünüm.	37

Şekil 3.1: Şam’da Bir El Sanatları Mağazası, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].....	39
Şekil 3.2: Bir Zanaat Ustası, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].	40
Şekil 3.3: Şam Kılıcı.....	41
Şekil 3.4: Tarihi Şam Mozaik Mağazaları, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].	43
Şekil 3.5: Ahşap Sütunlar.	44
Şekil 3.6: Şam Ahşap Mozaik Bilezikler.	45
Şekil 3.7: Ahşap ve Gümüş Kolye.....	46
Şekil 4.1: Diana Mardini Gümüş Küpeler, Merkezinde Gül Motifi ve Altında Damascus Yazısıyla Bir Estetik ve Kültürel Bir Tasarım.	50
Şekil 4.2: Diana Mardini Gümüş Küpeler, Arapça Yazıyla İşleyerek Şehrin Kültürel mirasını Yansıtan bir Tasarım.	51
Şekil 4.3: Mecdi El-Kuzbari, Şam’ın Zarif Estetiğini Yansıtan Geleneksel Motifler Tasarlanmış Gümüş Takı Koleksiyonu.	51
Şekil 4.4: Maya al Ali Şam’ın Zengin Tarihinden İlham Alan Bir Tasarım.	52
Şekil 4.5: Margharita Sattouf altın Kolye Tasarım, Arap Hat Sanatının Özgün Çizgileriyle İşlenmiş “حرية” Kelimesini Özgürlüğün Ruhunu ve Suriye’nin Bağımsızlığını Simgeler/ 15.02.2025.	53
Şekil 4.6: Margharita Sattouf “Özgürlük” Kelimesi, Özgürleşmiş Vatanların Anlamını Taşıyan bir Kuş Şekliyle Birleşen Gümüş Kolye Tasarımı/ 15.02.2025.	54

1. GİRİŞ

Dünyanın en eski sürekli yerleşim yerlerinden biri olarak anılan Şam, uygarlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan antik ticaret yollarının kavşağında bulunan stratejik konumu, Şam'ı önemli bir kültür ve ticaret merkezi haline getirmiştir. Bu benzersiz konum, Şam'ın fikir, ürün ve sanata ilişkin alışverişini kolaylaştırarak, Şam'ın zengin ve çeşitli kültürel dokusuna katkıda bulunmuştur. Bin yıl boyunca bu şehir, kültürel ve sanatsal mirasında silinmez bir iz bırakan çok sayıda imparatorluğun yükselişine ve çöküşüne tanık olmuştur. Bu tarihi zenginlik, çeşitli dönemlerde gelişen ve her dönemin sanatsal geleneklerinden ve yeniliklerinden yararlanan kuyumculuk sanatına canlı bir şekilde yansımıştır (Burns, 2005, s. 3-5).

MÖ 2.000'li yıllarda ilk Arami yerleşimcilerden, Roma dönemine takiben Emevi, Abbasi, Memluk, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine kadar, her medeniyet şehrin eşsiz sanatsal mirasına katkıda bulunmuştur. Kültürel ve sanatsal etkileşim, antik tekniklerin ve motiflerin bugün hala öne çıktığı ve takı tasarımının evriminde özellikle belirgindir. Şehrin tarihi önemi, Emevi Camii gibi ikonik yapılara ve bir zamanlar şehri koruyan çok sayıda antik kapı ile mimarisine de yansımıştır. Bu mimari harikalar, yalnızca Şam'ın zengin tarihinin bir kanıtı olmakla kalmamış, aynı zamanda mimari motifleri ve süs detaylarını tasarımlarına dahil eden mücevher ustalarının da bir ilham kaynağı olmuştur (Fowden, 2014, s. 88–90).

Şam'ın mirası yalnızca somut eserlerinde değil, aynı zamanda binlerce yıl boyunca şehrin kimliğini şekillendiren somut olmayan kültürel geleneklerinde de yatmaktadır. Şam'ın mücevher tasarımları, salt estetik çekiciliğin ötesinde, nesiller boyunca aktarılan zanaatkarlık öykülerini de bünyesinde barındırmaktadır. Her bir parça, kültürel alışveriş ve sanatsal yeniliklerin anlatılarıyla karmaşık bir şekilde örülmüştür.

Şam mücevherlerinin işçiliği, şehrin kültürel ve ticari bir merkez olarak tarihsel rolünün bir kanıtı olmaktadır. Şehir her zaman Aramilerden Romalılara; İslam hanedanlarından Osmanlılara kadar farklı kültür ve medeniyetlerin kesiştiği bir buluşma noktası olmuştur. Bu etkilerin bir araya gelmesi, Şam takılarını benzersiz bir stil ve teknik karışımıyla doldurmuştur. Her dönem, tutarlı bir sanatsal geleneğe katkıda bulunurken ayrı bir iz bırakmıştır. Geçmiş yüzyılların zanaatkarları, telkari, granülasyon ve emaye işi gibi

tekniklerde ustalaşmış, modern kuyumcuların korumaya ve yenilik yapmaya çalıştığı yüksek bir işçilik standardı oluşturmuştur (Sharma, 2019, s. 22–25).

Modern Şam kuyumcuları, bu köklü gelenekleri onurlandırırken aynı zamanda tasarım ve tekniğin sınırlarını da zorlamış, salt kopyalamayla yetinmemiş, bunun yerine klasik motifleri çağdaş duyarlılıkla etkileşime girecek şekilde yeniden yorumlamaya çalışmışlardır. Bu durum, yeni malzemelerle denemeler yapmayı, modern estetiği birleştirmeyi ve geleneksel tasarımların işçiliğine ve sembolik anlamlarına derin saygıyı korurken, mevcut temaları ele almayı içermiştir. Bu yaklaşım, Şam mücevher mirasının dinamik ve ilgili kalmasını, zengin tarihsel bağlamına kök salarken, sürekli gelişmesini sağlamıştır (Hillenbrand, 1994, s. 14-16).

Şam takılarının kültürel önemi, sanatsal ve estetik değerinin ötesine uzanmaktadır. Takı, Şam'daki sosyal ve kültürel uygulamalarda her zaman kimlik, statü ve mirasın bir göstergesi olarak önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel parçalar onları yaratan toplulukların inançlarını, değerlerini ve hikayelerini kapsayan derin sembolik anlamlar taşımaktadır. Belirli motifler ve tasarımlar yerel mitler, dini inançlar veya tarihi olaylarla ilişkilendirilebilmektedir. Bu da her bir ürünü kolektif hafızanın ve kültürel kimliğin bir parçası haline getirebilme özelliğine sahip olmaktadır. Çağdaş bağlamda tasarımcılar hem kendi miraslarına hem de kişisel anlatılarına hitap eden parçalar ürettikçe, bu kültürel önem korunmuş ve daha da geliştirilmiştir.

Küresel mücevher tasarımı bağlamında Şam'ın mirası, zengin bir ilham kaynağı ve bir kültürel dayanıklılık modeli sunabilmiştir. Küresel trendler el işçiliği ve kültürel açıdan önem taşıyan sanatın takdir edilmesine doğru gelişirken, Şam mücevherlerinin titiz ve sembolik açıdan zengin tasarımlarının öne çıktığı görülmektedir. Suriye'nin hem içindeki hem de dışındaki çağdaş tasarımcılar ilham almak için Şam el sanatını yakından takip etmişler ve çalışmalarına geleneksel Şam takılarını karakterize eden aynı anlam derinliğini ve teknik mükemmelliği aşlamaya çalışmışlardır. Bu küresel tanınma, yalnızca Şam'ın mücevher tasarımı dünyasına benzersiz katkılarını vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda hızla değişen bir dünyada kültürel mirasını korumanın ve tanıtmanın önemini de güçlendirmiştir.

Şam takılarının geleceği, bu kadim zanaatı sürdürmeye ve canlandırmaya kendini adanmış yeni nesil zanaatkârların ve tasarımcıların belleğinde yatmaktadır. Bunda genç zanaatkârların yetiştirilmesi, geleneksel tekniklerin korunması ve kültürel mirasın tanıtılmasına yönelik girişimler önemli bir rol oynamaktadır. Bu çabalar, binlerce yıldır biriken bilgi ve becerilerin kaybolmamasını, bunun yerine aktarılıp çağdaş talep ve zevklere göre uyarlanmasını sağlamaktadır. Bu girişimler, zanaatkârların miraslarıyla derin bir bağ kurmasını sağlamış, gelecek nesillere aktarım sağlanarak, Şam mücevherlerinin zengin geçmişini onurlandırmış ve aynı zamanda yenilik yapma gücü de vermiştir (Tabbaa, 1997, s. 117–120).

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı; dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Şam'ın kültürel ve sanatsal mirasına ait değerli bilgilerle, takı tasarımının evrimini incelemek; farklı kültürel etkileşimlerin eşiliğinde, sanatsal tekniklerin nesiller boyu aktarımını gözlemleyerek, biçimsel farklılıklarını ortaya koymaktır. Tarih boyunca, özellikle kültür faktörünün takı ve kuyumculuktaki önemini, kültür alışverişinin takı tercihleri üzerindeki etkilerini Şam kültürü objektifinden açıklamak ve kuyumculuk anlayışının oluşmasında rol oynayan tarihsel etkileri açıklığa kavuşturmak. Ayrıca bu araştırma ile modern tasarımlarla yeniden yorumlanabilecek tarihi motiflerin ve tekniklerin zenginliğini sergileyerek çağdaş mücevher tasarımcılarına ilham vermek de amaçlanmaktadır.

Bu çalışma ile çeşitli dönemlerdeki tarihi bulguları ve sanatsal gelişmeleri inceleyerek, Şam'ın zengin kültürel mirasının takı tasarımı üzerindeki kalıcı etkisini ortaya çıkarmayı da amaçlanmaktadır. Bu çalışmada aşağıda yer alan konulara değinilecektir.

- a. İslamiyet Öncesi Şam: Bu bölümde, Arami ve Roma döneminde şehrin erken tarihine değinilecek ve bu dönemlerin yerel takı tasarımları üzerindeki etkisi incelenecektir. Eserler ve tarihi kayıtlar incelenerek, Şam'ın sanatsal ifadeleri üzerindeki temel etkilerini anlamak amaçlanmaktadır.
- b. Şam Tarihinde İslami Dönem: Emevi, Abbasi, Memluk, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini kapsayan İslami dönemin incelenmesi ile mücevher işçiliğinde önemli gelişmeler yorumlanacak ve her dönemde takı tasarımına dahil edilen yeni sanatsal tarzların ve tekniklerin ortaya çıkışı ile bağlantısal değerlendirmesi yapılacaktır.

- c. Mimari Etki: Şehrin mimari simgelerinin, özellikle camilerinin ve kapılarının, sayısız takı motifi ve tasarımına ilham kaynağı oluşu ile bu bölümde, doğrudan mimari unsurlardan alınan örnekler sergilenerek bu yapıların takı tasarımını nasıl etkilediği incelenecektir.
- d. El Sanatları ve Teknikler: Nesiller boyunca aktarılan geleneksel el sanatları ve tekniklerin araştırılması ve bunların modern takı yapımına uyarlanması ile bu bölümde Şam'ın mücevher işçiliğini yüzyıllar boyunca karakterize eden malzemeler, yöntemler ve yenilikler ele alınacaktır.
- e. Çağdaş Takı Tasarımcıları: Bu bölümde, Şam'ın tarihi mirasından ilham alan modern tasarımcıların çalışmalarının incelenmesi ile şehrin tarihi mirasının çağdaş takı tasarımı üzerindeki kalıcı etkileri yorumlanacak olup, bu çerçevede yapılan çalışmalar ve röportajlar ile bu tasarımcıların, çalışmalarında geleneksel motifleri yenileyerek, nasıl yorumladıklarına dair içgörü sağlaması amaçlanmaktadır.

1.2 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Bu çalışma, Şam tarihinin, MÖ 2000'li yıllarından günümüze kadar uzanan sürecini kapsamakta olup; takı tasarımı ve işçiliğinin evrimine odaklanan sergiler ile şehrin sanatsal ve kültürel dokusunu şekillendiren önemli tarihi dönemleri içermektedir. Bu çerçevede, tarihi ve çağdaş kaynaklar incelenerek, Şam tarihinin takı tasarımı üzerindeki etkisine ilişkin nitelikli ve kapsamlı bir anlayış sunulması amaçlanmaktadır.

1.3 ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma; tarihsel analiz, literatür taraması ve çağdaş mücevher tasarımcılarıyla yapılan röportajları içermektedir. Tarihsel analiz ile Şam tarihinin farklı dönemlerine ayrıntılı bir genel bakış sağlamak için arkeolojik bulgulardan, tarihi metinlerden ve akademik makalelerden yararlanılmıştır. Literatür taraması, mücevher tasarımı ve geleneksel el sanatları üzerine bilimsel çalışmaları kapsayacak ve Şam'daki mücevher işçiliğinin evrimini anlamak için kapsamlı bir arka plan sağlayacaktır. Çağdaş tasarımcılarla yapılmış röportajlar ile Şam'ın zengin mirasından nasıl ilham alındığına ve tarihi unsurların takı ürünlerine nasıl dahil edildiğine dair fikir verecektir. Zengin görsel belgeler aracılığıyla Şam eserlerinin, kalıcı mirasını ve bunların mücevher tasarımı dünyası üzerindeki etkileri araştırmalarla desteklenmesi amaçlanmıştır.

1.4 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Takı tasarımının evriminin incelenerek, farklı kültürlerin etkileşiminin ve sanatsal tekniklerinin nesiller arası aktarımının takip edilmesi mümkündür. Bu tarihsel bakış açısı, çağdaş tasarımlara olan takdirimizi zenginleştirerek, sanatsal geleneklerin sürekliliğini sağlayabilmektedir.

Bu çalışma ile geleneksel el sanatlarının değişen siyasi ve sosyal ortamlar karşısında dayanıklılığının ve uyarlanabilirliğinin vurgulanması amaçlanmıştır. Bu anlamda sanatın vurgulanması, gelişimi, kendisini yenileyebilmesi ve zamansız olması nitelikleri ile önem taşımaktadır.

Tasarımcıların, geçmiş ile günümüz arasında köprü kurarak yalnızca estetik açıdan değil, aynı zamanda tarihi geleneğe de derinden kök salmış parçalar oluşturabildikleri gözlemlenmektedir. Eski ve yeninin bu birleşimi, mücevher tasarım ortamını zenginleştirerek, yenilik için eşsiz fırsatlar sunulabilmektedir. Tasarımcılar Şam'ın zengin mirasını araştırırken, kültürel özgünlük ve sanatsal bütünlükle örtüşen bir hazineyi ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Bu tasarımcılar, yarattıkları eserler aracılığıyla, yalnızca antik çağın zanaatkarlarına saygı göstermekle kalmamış, aynı zamanda Şam'ı sanatsal mükemmeliyetin simgesi olarak tanımlayan; yaratıcılık ve zanaatkarlığın süregelen anlatımına da katkıda bulunmayı hedeflemişlerdir.

2. ŞAM TARİHİ, ÖNEMLİ ESERLERİ VE TAKILARA YANSIMASI

Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olarak anılan Şam'ın tarihi MÖ 2000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Mezopotamya, Mısır ve Akdeniz'i birbirine bağlayan eski ticaret yollarının kavşağında bulunan coğrafi konumu, erken gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. Kentin verimli toprakları ve Barada Nehri'nden sağlanan güvenilir su önemli bir yerleşim yeri olarak büyümesini desteklemiştir (Smith, 2010, s.210-225).

2.1 İSLAMİYET ÖNCESİ ŞAM

Şam ve çevresindeki arkeolojik kazılar, şehrin erken tarihine ve sürekli yerleşime ait önemli kanıtlar sağlamıştır. Şam'ın hemen güneyinde yer alan Tell Ramad gibi alanlar, Neolitik dönemden Tunç Çağı'na kadar uzanan yerleşim katmanlarını ve erken Şam sakinlerinin günlük yaşamlarına ve kültürel uygulamalarına bir bakış sunan çok sayıda eseri ortaya çıkarmıştır. Tell Ramad'daki bulgular arasında, bu ilk yerleşimcilerin ilerlemelerine işaret eden, taş ve kemikten yapılmış çeşitli aletler yer almış ve çakmaktaşı bıçaklar, kazıyıcılar ve öğütme taşları gibi avcılık, yiyecek hazırlama ve zanaatkarlık gibi günlük işler için gerekli aletlere ulaşılmıştır. Bu aletlerin varlığı, tarım ve hayvancılıktan özel zanaatlara kadar çeşitli faaliyetlerle uğraşan bir topluluğun varlığını akla getirmektedir. Bu alanda ortaya çıkarılan çanak çömlek parçaları, Şam'ın erken dönem yaşamının sanatsal yönlerine ait daha fazla bilgiye ulaşılmasına olanak sağlamıştır. Çoğunlukla geometrik desen ve motiflerle süslenmiş çanak çömlekler, yaşayanların hem estetik duyarlılığını hem de pratik ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Bu seramiklerin, yiyeceklerin saklanması ve pişirilmesinin yanı sıra ritüel amaçlar için de kullanıldığı görülmüş, bu durumun da çömlekçiliğin eski toplumlardaki çok işlevli rolünü vurgulaması mümkün olmuştur. Çanak çömlek stillerinin zaman içindeki evrimini gözlemlemek, arkeologların kültürel değişimleri takip edebilmesine ve komşu bölgelerle olan etkileşimleri izlemelerine de yardımcı olmuştur (Brown, 2018, s.123-145).

Kazılarda aletler ve çömleklerin yanı sıra erken dönem mimari uygulamalara ait kanıtlar da ortaya çıkarılmıştır. Kerpiç yapı kalıntıları yerleşimciler tarafından kullanılan konut türlerini göstermektedir. Kalın duvarları ve küçük pencereleriyle bu evler, hava şartlarından koruma sağlayacak nitelikte ve sabit bir iç ortam sıcaklığı sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Ortak alanlar etrafında düzenlenmiş ev kümelerinden oluşan bu yerleşimlerin düzeni, güçlü bir

topluluk ve sosyal organizasyon duygusunu akla getirmektedir (De Contenson, 1970, s. 91–148).

Tell Ramad ve çevresinde keşfedilen mezar alanları, ilk Şam sakinlerinin manevi inançları ve sosyal yapıları hakkında değerli bilgiler sunmakla beraber, mücevher, çömlek ve aletler gibi eşyaların eşlik ettiği mezarlar, ölüm sonrası dünya ile ilgili gelenek ve ritüelleri yansıtmaktadır. Cenazelerde kişisel eşyaların yer alması, ölümün ötesinde bir varoluşa olan inancın ve ölen kişinin ahiretteki ihtiyaçlarının karşılanmasının önemine işaret ettiği anlaşılmaktadır. Mezar hediyelerinin zenginliği ve bu durumun farklı mezarlarda değişim göstermesi, toplum içindeki sosyal tabakalaşmaya da işaret ettiği anlaşılmaktadır (Pettinato, 1991, s. 73–79).

Sembolik nesnelerin keşfi, Şam'daki ilk yerleşimcilerin dini uygulamalarına ve sanatsal ifadelerine ışık tutmaktadır. İnsan figürlerini ve hayvanları tasvir eden bu eserler, dini törenlerde rol oynamış, koruma veya iyi şans için muska görevi de görmüştür. Bu nesnelerin işçiliği, toplumun sanatsal becerilerinin ve kültürel değerlerinin öne çıkması ile sonuçlanmış, maneviyatın ve sanatın günlük yaşamdaki önemini vurgulamıştır.

Tell Ramad ve yakınlardaki alanların sürekli işgal edilmesi, Şam bölgesinin kültürel ve ekonomik bir merkez olarak uzun süredir devam eden önemini göstermektedir. Yüzyıllar boyunca bölge, her biri tarihinin zengin dokusuna katkıda bulunan çeşitli medeniyetlerin ilgisini çekmiştir. Arkeologlar tarafından ortaya çıkarılan yerleşim katmanlarının, uyum, dayanıklılık ve kültürel alışverişi ilişkin karmaşık bir anlatıyı da ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Tell Ramad'ın ötesinde Şam bölgesindeki diğer arkeolojik alanlar da şehrin antik geçmişine ait daha fazla kanıt sağlamıştır. Mari ve Ebla gibi bölgelerde yapılan kazılar, Şam ile erken uygarlığın diğer önemli merkezleri arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmış, bu bulgular Şam'ın bölgesel ticaret ağlarındaki rolünü ve kültürel ve ekonomik alışverişin merkezi olarak önemini vurgulamıştır (Akkermans, 2003, s. 123–128).

Bu arkeolojik alanlarda ortaya çıkarılan eserler, yalnızca Şam'ın ilk sakinlerinin günlük yaşamlarına ışık tutmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin tarihsel gelişimi hakkında daha geniş bir bilgi sağlamıştır. Teknolojik açıdan yenilikçi, sanatsal açıdan ifade gücü yüksek ve manevi inançlarına derinden bağlı bir toplumu ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu zengin

arkeolojik kayıtlar, Şam'ın tarihini yeniden inşa etmek ve onun geçmişinin takdir edilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır (Curtis, 1998, s. 25-42).

Özetle, Şam ve çevresindeki arkeolojik kazılar, bölgenin erken tarihi ve sürekli yerleşimi hakkında paha biçilemez bilgiler sunan çok sayıda eseri ortaya çıkarmıştır. Bu bulgular, şehrin çağlar boyunca kültürel ve ekonomik bir merkez olarak önemini vurgulamış, sakinlerinin teknolojik, sanatsal ve manevi uygulamalarını ortaya koymuştur. Tell Ramad gibi yerlerdeki keşifler, ilk yerleşimcilerin günlük yaşamları ve kültürel uygulamaları hakkında ayrıntılı bir anlatım sağlamıştır ve Şam'ın çağdaş anlayışa ilham vermeye ve bilgilendirmeye devam eden zengin ve karmaşık tarihinin vurgulandığı görülmüştür.

2.1.1 Aramiler Döneminde Şam

Aramiler, MÖ 2000 yıllarında Ortadoğu'da yaşamışlardır. Merkezi, Suriye'nin başkenti Şam olmuştur ve Şam, Aramilerin en önemli şehir devleti olan Aram-Damaskus'un merkezinde bulunmuştur. Bu halkın, ilk olarak MÖ 12. yüzyılda Asur ve Babil krallıklarıyla olan ilişkilerinde tarih sahnesine çıktığı görülmektedir. Aramiler, ticaret yolları üzerinde stratejik bir konumda yer almışlar bu nedenle hem ticaret hem de kültürel etkileşim açısından önemli bir role sahip olmuşlardır. Aramiler, zamanla Şam'da güçlü bir krallık kurmuşlar ve çevredeki bölgelere hükmetmeye başlamışlardır. En bilinen kralları Hazael olmuştur. Hazael, Asurlularla savaşmış ve Şam'ı Asur egemenliğinden bağımsız kılmıştır. (Akkermans, 2003, s. 210–215).

Aramiler, şehrin erken dönem kültürel ve sanatsal manzarasının şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Aramiler, daha geniş bir Sami halk göçünün parçası olmuşlardır. Dil, yazı ve mücevher yapımı dahil, çeşitli sanat dallarındaki ilerlemeleriyle isimlerini duyurmuşlar ve kısa sürede Şam'ın ticaret, din ve zanaatkarlık açısından önde gelen bir merkez haline gelmesini sağlamışlardır (Burns, 2005, s. 12–15).

Aramiler, özellikle demircilik ve tarımda gelişmiş bir toplum olarak tanınmışlardır. Ayrıca Aramice, zamanla bölgede yaygın olarak kullanılan bir dil haline gelmiştir ve dini metinler dahil olmak üzere çeşitli yazılı belgelerde de yer almıştır (Lipiński, 2000, s. 103–110). Aramilerin Şam'daki egemenliği, Asur İmparatorluğu'nun güçlenmesiyle sona ermiştir. MÖ 732 yılında Asur kralı III. Tiglath-Pileser, Şam'ı ele geçirerek Arami krallığına son vermiştir.

Aramilerin kuyumculuk sanatı, Asur İmparatorluğu'nun Şam'ı ele geçirmesiyle sona ermiştir. Ancak bu sanat, bölgedeki diğer kültürler üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Aramiler, sanat ve zanaat alanında, özellikle de kuyumculukta yetkin olmaları ile tanınmışlardır. Arami kuyumculuğu, o dönemin zengin kültürel etkileşimlerinden ve ticaret yolları üzerinde stratejik bir konumda bulunmalarından etkilenmiştir.

Aramiler, altın, gümüş, bakır ve bronz gibi metallerle çeşitli takılar yapmışlardır. Bu takılar arasında bilezikler, yüzükler, küpeler ve kolyelerin öne çıktığı görülmektedir. Arami kuyumcuları, takıların üzerine geometrik desenler, hayvan figürleri ve mitolojik semboller işlemekte ustalaşmışlar, ayrıca, değerli taşları metallerle birleştirerek süsleme sanatında da ilerlemişlerdir (Hitti, 1970, s. 55–57). Aramilerin takı sanatında simetrik ve karmaşık motifler sıkça kullanılmıştır. Bu motifler hem estetik hem de dini sembolleri üzerinde taşımıştır. Aramice yazıtlar ve simgeler, bu takıların üzerine işlenmiş olup, takıların sadece süs eşyası değil, aynı zamanda birer kimlik ve statü göstergesi olduğunu göstermiştir (Dalley, 2000, s. 89–98).

Aramilerin mücevher işçiliğindeki mirasları, Şam sanatıyla eşanlamli hale gelmiş olan karmaşık tasarımlar ve sofistike tekniklerde bütünlük bulmuştur. Aramiler, hassasiyetleri ve estetik çekicilikleri nedeniyle bugün hala saygı duyulan; telkari, granülasyon ve emaye işi tekniklerinin kullanılmasına öncülük etmiştir. Bu ilk zanaatkârlar, takıları yalnızca bir sanat formuna dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda yaratımlarına manevi inançlarını ve kültürel kimliklerini yansıtan sembolik anlamlar da yüklemişlerdir (De Contenson, 2000, s. 45–67).

Aramilerin etkisi, modern takılarda eski teknikleri yeniden canlandırıp yorumlamak isteyen çağdaş tasarımcılara ilham vermeye devam eden ustalıklarının devamlılığında açıkça görülmektedir. Günümüzde pek çok Şamlı kuyumcu bu zengin geçmişten yararlanmakta; telkari ve granülasyon gibi geleneksel yöntemleri tasarımlarına dahil ederken yeni malzemeler ve çağdaş tasarımları denemektedirler. Eski ile yenin bu karışımı, yalnızca Şam takılarının geçmişini korumakla kalmamış aynı zamanda onun modern dünyadaki geçerliliğini ve çekiciliğini de sağlayabilmiştir (Hitti, 1970, s. 109–110).

Çağdaş kuyumcular, zanaatlarının kültürel öneminin daha fazla farkına varmaya başlamış olmakla beraber, yeniliğin sınırlarını da zorlaya başlamış, geleneksel tekniklerin

bütünlüğünü korumaya çabalamışlardır. Şam ve çevresindeki atölyeler ve eğitim programları, Aramiler tarafından uygulanan takı yapımı sanatının gelişmeye devam etmesini sağlamış ve kendilerini bu kadim becerileri korumaya adanmışlardır. Zanaatı korumaya ve geliştirmeye yönelik bu adanmışlık, Aramilerin geçmişinin ve onların Şam'ın kültürel ve sanatsal mirası üzerindeki derin etkisinin bir kanıtı olarak kabul görmüştür (Allan, 1982, s. 15–18).

2.1.2 Roma Döneminde Şam

Roma döneminde Şam, MÖ 64 yılında Büyük Pompey tarafından fethedildikten sonra önemli dönüşümler yaşamıştır. Bu durum, Şam'ın Roma İmparatorluğu'na entegrasyonuna işaret etmiştir ve beraberinde yeni idari yapılar ve kültürel etkiler getirmiştir. Roma yönetimi Şam'a istikrar ve refah getirmiş, Roma'yı Doğu'ya bağlayan ticaret yolları üzerinde önemli bir şehir olma statüsünü güçlendirmiştir (Hitti, 1986, s. 23–25).

Romalılar, yerel elitleri imparatorluk yönetimine entegre eden, siyasi istikrarı ve ekonomik büyümeyi teşvik eden bir yönetim sistemlerini uygulamaya koymuştur. Bu dönemde, şehrin işlevselliğini ve estetik çekiciliğini artıran yolların, su kemerlerinin ve kamu binalarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere kentsel altyapının genişletildiği tarihi kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Roma mimari tarzı Şam'da kalıcı bir etki bırakmıştır. Tapınak, tiyatro ve hamam gibi yapılarda; Roma teknik ve malzemeleri kullanılmış ve Roma tasarım ilkeleri yerel tercihlerle harmanlanarak inşa edilmiştir. Roma döneminde inşa edilen Şam'daki Jüpiter Tapınağı, mimari geleneklerin bu birleşimini örneklendirmiştir; korint sütunları ve Roma'nın sanatsal duyarlılığını yansıtan karmaşık frizleri (Eski Yunan ve Roma yapılarında, taban kirişiyle çatı arasında kalan, üzeri boydan boya kabartmalarla süslü bölüm) ile Roma sanatını sergilemektedir (Ball, 2000, s. 89–94).

Roma mimarisinin etkisi Şam'ın yerleşim planında ve kentsel planlamasında da açıkça görülmektedir. Cardo ve Decumanus'un (sırasıyla; kuzey-güney ve doğu-batı ana caddeleri) kullanıma sunulması şehrin yapısını dönüştürerek hareketi ve ticareti kolaylaştıran bir ızgara deseni yaratmıştır. Romalı mühendisler, Şam'ın sosyal ve ticari yaşamının merkezi haline gelen forumlar ve sütunlu sokaklar gibi görkemli kamusal alanlar inşa etmişlerdir. Bu gelişmeler sadece şehrin işlevselliğini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda Roma'nın sivil

düzen ve estetik ihtişam üzerindeki vurgusunu da simgelemiştir (Hillenbrand, 1994, s. 40–42).

Şam'daki Roma tiyatroları da şehrin kültürel yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Bu açık hava mekanları halkın eğlence ihtiyacını karşılamış; dramalar, komediler ve gladyatör yarışmaları gibi çeşitli gösterilere ev sahipliği yapmıştır. Bu tiyatroların mimari tasarımı, yarım daire şeklindeki oturma düzenleri ve etkileyici akustiği ile ortak bir sanat deneyimini kolaylaştırmıştır. Tiyatrolar, Roma kültürel hegemonyasının simgeleri olarak hizmet vermiş, aynı zamanda yerel sanatsal ifadeler ve performanslar için de bir platform sağlamıştır (Butcher, 2003, s. 112–115).

Sanatsal olarak Şam, özel villalarda ve kamu binalarında bulunan heykeller, mozaikler ve fresklerde açıkça görülen Roma sanatsal motiflerini ve tekniklerini benimsemiştir. Bu sanat eserleri Roma tanrılarını, mitolojik sahneleri ve imparatorluk figürlerinin portrelerini tasvir edilmiştir, Roma ve yerel sanat gelenekleri arasındaki kültürel asimilasyonu göstermiştir (Kennedy, 1986, s. 23–25). Örneğin; Roma mozaikleri, zemini ve duvarları hem Roma hem de yerel temaları sergileyen karmaşık tasarımlarla süslemiştir. Ayrıntılı ve dayanıklı görüntüler oluşturmak için renkli taşların ve cam tesseraların (Çeşitli renklerdeki küçük mozaik taş, cam ve mermer parçalarına verilen isim) kullanılmış olması, dönemin gelişmiş işçiliğini ve estetik tercihlerini ön plana çıkarmıştır.

Roma etkisi, mücevherlerin ve kişisel süslemelerin Roma tarzlarını ve tekniklerini yansıtmış olduğu, dekoratif sanatlara kadar uzanmaktadır. Şam'daki kuyumcular Roma'nın metal işleme, değerli taş kesme ve emaye yöntemlerini benimsemiş, yerel malzemeleri Roma tasarımlarıyla birleştiren parçalar üretmişlerdir. Yüzük, broş ve kolye gibi öğelerde gücü, zaferi ve ilahi iyiliği simgeleyen defne çelengi, kartal ve mitolojik figürler gibi motifler yer almıştır. Bu parçalar, sadece güzellikleri nedeniyle değil, aynı zamanda Romalı ve yerel kimliklerin bir karışımını temsil eden kültürel ve sembolik önemleri nedeniyle de kullanılmışlardır (Marcellinus, 2019, s. 150–155).

Şam'daki Roma dönemi, Roma kültürünün, zevki ve işçiliğinden etkilenen takı tasarımında önemli gelişmelere sahne olmuştur. Takılar daha karmaşık ve çeşitli hale gelmiştir; defne çelenkleri, yunuslar ve geometrik desenler gibi Roma motifleri eklenmiştir. Granülasyon,

filigran ve değerli taş düzenlemeleri gibi teknikler iyileştirilmiş ve teknik beceri ve estetik zarafet sergileyen zarif parçaların yaratılmasına olanak sağlanmıştır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1: Roma İmparatorluğunu Dönemine ait Bir Bilezik.

[Kaynak: WILLIAMS Mellissa, Ortaçağ Döneminde Takılar, 8.10.2021, <https://www.thediaryofajewellerylover.co.uk/2021/10/what-type-of-jewellery-was-on-display.html/> 03.09.2024].

Yerel zanaatkarlar, altın, gümüş ve yarı değerli taşlar gibi yerel kaynaklı malzemeleri kullanmışlardır ve Roma takı tarzlarını uyarlamışlardır; bu şekilde bölgesel kimlik unsurları korunmuştur. Bu döneme ait takılar yalnızca süs eşyası olarak kalmamış, aynı zamanda statü ve kültürel kimlik simgeleri olarak da kabul görmüştür. Seçkinler ve önde gelen kişiler tarafından zenginlik ve sosyal statüyü simgelemek amacıyla da kullanılmıştır.

Takılar, süs değerlerinin ötesinde, Roma döneminde Şam toplumunda sosyal statü ve kültürel kimliğin güçlü simgeleri olarak kabul görmüştür. Seçkinler ve önde gelen kişiler, zenginliklerini, güçlerini ve emperyal ideallere olan bağlılıklarını simgeleyen özenle hazırlanmış parçalarla kendilerini süslemişlerdir. Bu parçalarda kullanılan işçilik ve malzemeler yalnızca kullanıcının ekonomik gücünü göstermekle kalmamış, aynı zamanda topluluk içindeki sosyal konumunu da güçlendirmesine aracılık etmiştir.

Şam'daki Roma dönemi, Roma tekniklerinin ve motiflerinin yerel zanaatkarlar tarafından uyarlanıp dönüştürüldüğü bir kültürel değişim ve sanatsal sentez dönemine de işaret etmiştir. Bu etkileşimi Şam'ın sanatsal manzarasını zenginleştirmiş; farklı hanedanlar ve kültürel

çağlar altında sonraki yüzyıllarda gelişmeye devam edecek olan, dinamik ve gelişen bir mücevher tasarımı geleneğini teşvik etmiştir.

Roma stillerinin uyarlanması yalnızca yüzeysel bir taklit olarak kalmamıştır, yerel zanaatkarların kendi kültürel unsurlarını Roma tasarımlarına aşıladığı derin ve bütünleştirici bir süreç olmuştur. Bu sentez, takı parçalarının granülasyon, telkari gibi Roma tekniklerini ve değerli taşların geleneksel Suriye motifleri ve sembolleriyle birleşiminde açıkça görülmektedir. Ortaya çıkan yaratımlar Şam'a özgü olmuştur ve dış etkilerle yerli sanatın uyumlu bir karışımını sergilemiştir (Butcher, 2003, s. 112–115).

Bu döneme ait takılarda sıklıkla defne çelenkleri, kartallar ve mitolojik figürler gibi Roma motifleri yer almıştır, ancak bunlar geometrik desenler ve doğadan ilham alan temalar da dahil olmak üzere yerel tasarımlarla kusursuz bir şekilde bütünleşmiştir. Bu unsurların birleşimi, Şam'ın çok kültürlü özünü yansıtmış olan, sembolizm ve estetik açıdan zengin parçalar ortaya çıkarmıştır. Bu sanatsal yakınlaşma dönemi, mücevher tasarımında gelecekteki yeniliklerin zeminini hazırlamıştır; zira birbirini takip eden her iktidar, bölgeye yeni etkiler ve teknikler getirmiştir.

Romalılar ayrıca mücevherlerin güzelliğini ve dayanıklılığını artıran yeni değerli taş kesme ve yerleştirme yöntemlerini de geliştirmişlerdir. Yerel zanaatkarlar bu teknikleri hızla benimsemişler ve kendi çalışmalarına dahil etmişlerdir; zümrüt, safir, granat ve ametist gibi değerli ve yarı değerli taşlar; yüzük, kolye ve broşları süslemek için kullanılmıştır. Bu taşların dikkatli seçimi ve düzenlenmesi, parçalara yalnızca renk ve parlaklık kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda onlara ek anlam ve önem katmanları da kazandırmıştır.

Roma İmparatorluğu zayıflayıp yeni güçler ortaya çıkmış olsa dahi, Roma zanaatkarlığının geçmişi varlığını sürdürmüştür. Emevi ve Abbasi halifelikleri de dahil olmak üzere İslami dönemlerde, Roma döneminde oluşturulan takı geleneklerinin devamı ve gelişimi görülmüştür. Karmaşık metal işçiliğine, değerli taşların kullanımına ve sembolik motiflerin birleştirilmesine yapılmış olan vurgu, yeni kültürel ve dini etkilere rağmen varlığını devam ettirmiştir. Örneğin; takı tasarımında değişen kültürel ortamı yansıtan İslami hat sanatı ve arap kültürüne özgü desenler öne çıkmış olsa dahi bu sanatların karmaşık yapılı, kültürel birleşmeye özgü, uyarlanmış bir versiyonundan bahsetmek mümkün olmuştur.

Roma sanatının etkisi, nesiller boyu zanaatkarlar tarafından aktarılan teknik ve aletlerde de görülmüştür. Şam'daki atölyeler, Roma yöntemlerine ilişkin bilginin korunmuş olduğu ve genişletildiği öğrenme ve yenilik merkezleri haline gelmiştir. Bu becerilerin aktarımı, Roma döneminde oluşturulan yüksek işçilik standartlarının sonraki dönemlerde korunmasını ve hatta geliştirilmesini de sağlamıştır (Burns, 2005, s. 45–48).

Şekil 2.2: Şam'daki Jüpiter Tapınağı.

[Kaynak: PECCHIO Franco, Damascus, 01.2008,
<https://www.flickr.com/photos/aiace/2177466137/in/album-72157603683762541/> 03.09.2024].

Şam'daki Jüpiter Tapınağı (Şekil 2.2), Roma etkisinin önemli bir mimari örneği olarak durmaktadır. Korint sütunları ve mitolojik sahneleri tasvir eden karmaşık frizler (Eski Yunan ve Roma yapılarında, taban kirişiyle çatı arasında kalan, üzeri boydan boya kabartmalarla süslü bölüm), Roma mimari tekniklerinin yerel işçilikle harmanlanmasını vurgulamaktadır. Tapınağın mimari unsurlarının ayrıntılı incelenmesi, Roma mühendisliği ve sanatsal uygulamaları hakkında fikir vermektedir.

Şekil 2.3: Truva Savaşı Sahnelerini Tasvir Eden, Suriye’de Bulunan Mozaik.

[Kaynak: AFP, DÍAZ Adriana, New York Post, 13.10.2022, <https://nypost.com/2022/10/13/rare-roman-mosaic-depicting-the-trojan-war-is-found-in-syria/> 03.09.2024].

Şam’da, evlerde ve kamu binalarında da bulunan Roma mozaikleri, dönemin sanatsal başarılarını göstermektedir. Bu mozaikler günlük yaşamdan, mitolojiden ve dini törenlerden sahneleri tasvir etmiş, canlı ve dayanıklı sanat eserleri yaratmak için tesseraların (Çeşitli renklerdeki küçük mozaik taş, cam ve mermer parçalarına verilen isim) ustaca kullanımını sergilemiştir. Bu mozaik örneklerinden biri de Truva Savaşı sahnelerini tasvir eden mozaiktir (Şekil 2.3). Bu mozaiklerin incelenmesi Roma kültürel etkilerini ve bunların yerel sanatsal ifade üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur (Ball, 2000, s. 89–94).

2.2 ŞAM TARİHİNDE İSLAMİYET DÖNEMİ

İslami dönemlerde, özellikle Emevi ve Abbasi halifelikleri döneminde Şam, kültürel ve sanatsal alışverişin merkezi haline gelmiştir. İslami ve geometrik desenler, hat sanatı mevcut geleneklerle kusursuz bir şekilde harmanlanarak, estetik manzaraya hakim olmaya başlamıştır.

2.2.1 Emevi Dönemi

MS 661 yılında Emevilerin başkenti olarak kurulmuş olması, Şam tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve şehri İslam dünyasında canlı bir siyasi, kültürel ve sanatsal faaliyet

merkezine dönuştürmüştür. Emevi Halifeliği döneminde Şam, yalnızca siyasi gücün merkezi olmakla kalmamış, aynı zamanda entelektüel ve sanatsal yeniliklerin merkezi olarak da gelişmiştir. Emevi hükümdarları sanatı cömertçe himaye etmiş, anıtsal mimari projeler yaptırmış ve mücevher yapımı da dahil olmak üzere çeşitli zanaatların gelişimini teşvik etmiştir (Burns, 2005, s. 90–95).

Şam'ın, Emevi başkenti olarak kurulmuş olması, Emevi Camii (Şam Ulu Camii olarak da bilinir) gibi ikonik yapıların inşasıyla mimari bir ihtişam dönemini başlatmış, bu mimari harikası yapı sadece bir ibadet yeri olarak değil, aynı zamanda Emevi otoritesinin ve kültürel başarısının da sembolü olarak kabul görmüştür. Caminin ihtişamı ve mimari karmaşıklığı, Emevilerin prestijlerini arttırmış ve dindarlıklarını sergileyecek kalıcı anıtlar yaratmış olma tutkusunu yansıtmıştır (Kennedy, 1994, s. 83–85).

Ayrıca Emeviler döneminde Şam'da takı tasarımında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hem Bizans hem de Pers tarzlarından etkilenmiş Emevi takılarının, karmaşık geometrik desenleri; çiçek motifleri ve hat sanatı yazılarıyla birleştirmiş olduğu ve altından yapılmış ve değerli taşlarla süslenmiş sanatsal ürünlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu parçalar sadece dekoratif amaçlara hizmet etmekle kalmamış, aynı zamanda Emevi seçkinlerinin zenginliğini ve statüsünü de simgelemiş şehrin lüks ve zanaatkarlık merkezi olarak itibarını güçlendirmiştir (Hitti, 1970, s. 207–210).

M.S. 7. ve 8. yüzyıla ve Emevilere ait bu telkari küpe (Şekil 2.4), iç kısmına lehimlenen, küpenin yalnızca alt yarısını süsleyen bağımsız dekoratif unsurlardan oluşan bir parça olan dairesel bir altın folyo tüpten oluşmaktadır. Bir tarafta kuşgözü tokası bulunmaktadır. Diğer bireysel elemanlar altın tüpün üzerine ve birbirlerine lehimlenerek, yapının görünür hafifliğini korurken belirli bir stabilite veya sağlamlık elde edilmektedir (Kennedy, 1994, s. 83–85).

Şekil 2.4: Üzerine Lehimlenmiş Süsler Bulunan Altın Tel Küpe.

[Kaynak: Berlin Pergamon İslami Sanatlar Müzesi,
[https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;de;Mus01;40;en&pageD=N / 03.09.2024](https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;de;Mus01;40;en&pageD=N/03.09.2024)].

Emevi ve Abbasi dönemlerinde kadın takılarının tasarımcıları ve yapımcıları, Bizans döneminde yapılan örneklerden ilham aldıkları için tasarımlar yavaş yavaş değişim göstermiştir. Küpenin geometrisi, mimari dekorasyon gibi diğer sanat formlarında da görülen, zamanın dekoratif estetiğini ifade etmektedir.

Emeviler yönetimindeki Şam, sanat ve kültürünü, İslam imparatorluğu ve ötesindeki uzak topraklara bağlayan ticaret yollarından yararlanarak, kültürel bir kavşak noktası olarak geliştirmiştir. Bu ürün ve fikir alışverişi, kendisini şehrin sanatsal ortamında zenginleştirmiş; mücevher tasarımında, İrandan Bizansa ve daha geniş alanlara yayılarak göstermiştir (Allan, 1982, s. 20–25).

Şekil 2.5: Şam Ulu Camii Olarak da Bilinen Emevi Camii [Fotograf: Margarita Sattouf, 2023].

Emevi Camii (Şekil 2.5), İslam mimarisinin en eski ve en önemli örneklerinden biridir. Erken Emevi döneminde inşa edilen bu caminin tasarımı, Bizans ve Roma mimari unsurlarını bir araya getirerek erken dönem İslam sanatı ve mimarisinin kültürel kaynaşma özelliğini yansıtmaktadır.

Şekil 2.6: MS 756-1031, Emevi Takıları.

[Kaynak: SHİMEON Miriam, 16.5.2012, <https://awalimofstormhold.wordpress.com/2012/05/16/umayyad-andalusian-jewelry/> 03.09.2024].

Bu mücevherler (Şekil 2.6) Emevi tasarımcılar tarafından yapılmıştır ve İspanya’da bir para deposunda bulunmuştur. Emevi takı tasarımı İslami sanatsal motiflerin önceden var olan Roma ve Bizans tarzları ile kaynaşmasını, takı parçalarını süsleyen karmaşık geometrik desenler, girişik bezeme motifleri ve hat sanatı, İslami kültürel değerleri ve dini sembolizmi yansıtmaktadır. Telkari, emaye işi ve değerli taş kakma gibi teknikler bu dönemde mükemmelleştirilmiş ve İslami mücevher işçiliği sanatını yükseltmiştir (Burns, 2005, s. 90–95).

2.2.2 Abbasiler Dönemi

Şam’daki Abbasi Dönemi, şehrin Abbasi halifeleri yönetimindeki kalıcı kültürel canlılığının ve entelektüel zenginliğinin bir kanıtı görünümünde var olmuştur. Bağdat, Abbasi İmparatorluğu’nun yeni siyasi başkenti olarak ortaya çıkarken, Şam’ın, kültürel ve ticari bir merkez olarak önemli rolünü koruduğu görülmektedir. Şehir, İslam dünyasında bilginin yayılmasına, sanat ve bilimin gelişmesine katkıda bulunan bilim adamlarının, şairlerin ve sanatçıların ilgisini çeken bir öğrenme merkezi olarak gelişmiştir. Bu dönemde Şam’ın kültürel dokusu, Abbasi geleneklerini yerel Suriye ve daha geniş İslam kültürleriyle harmanlayan canlı bir fikir ve etki alışverişi ile karakterize edilmiştir (Makariou, 1998, s. 89-105).

Şam’daki Abbasi dönemi, imparatorluğun, zanaatkarlığa ve lükse olan bağlılığını vurgulayan mücevher yapım tekniklerinde dikkate değer ilerlemelere tanık olmuştur. Zanaatkarlar, hassas altın veya gümüş ipliklerin titizlikle büküldüğü ve ayrıntılı desenler oluşturmak için lehimlendiği telkari gibi karmaşık yöntemleri mükemmelleştirmiştir. Her bir parçayı minyatür bir sanat eseri haline getirilmiş olmasını sağlayan, zengin renk tonlarından oluşturulmuş bir paletle işlenen karmaşık, geometrik ve çiçek desenleriyle süslenmiş mücevherler, bu üretken çabanın bir sonucu olmuştur.

Emaye işi, Şam’da Abbasi himayesi altında gelişen bir başka yenilik olmuştur. Bu teknik ile metal yüzeylerde bölmeler veya emayeler oluşturulmuş ve ardından bu bölmeler canlı emaye renkleriyle doldurmak sureti ile çarpıcı tasarımlar ortaya çıkarılmıştır. Bu teknikler sadece Abbasi takılarının estetik çekiciliğini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda zanaatkarların teknik becerilerini ve sanatsal duyarlılıklarını da sergilemiştir.

Emaye işi için gereken titiz işçilik, Abbasilerin mükemmelliğe olan bağlılıklarını ve salt dekorasyonun ötesine geçerek zenginlik, statü ve kültürel gelişmişliğin ifadeleri haline gelen süs güzelliğine olan takdirlerini yansıtmıştır (Kennedy, 1986, s. 80–85)

Şekil 2.7: 11. veya 12. yy Turkuaz Altın Bilezik.

[Kaynak: Metropolitan Sanat Müzesi, İslami Mücevherler, NO:44, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452923/> 03.09.2024].

Abbasi zanaatkarları, canlı renkleri ve geometrik desenleriyle ünlü emaye işi takılar üretme konusunda başarılı olmuşlardır. Altın veya gümüşten üretilmiş olan bu takılar (Şekil 2.7); doğadan, İslami hat sanatından ve geometrik motiflerden ilham alan karmaşık tasarımlara sahip olmuştur. Emaye işlerindeki titiz işçilik, Abbasilerin dekoratif sanatlardaki ustalığının bir örneğini oluşturmuş ve bu takılar, statü ve gelişmişliğin sembolleri haline getirilmiştir.

Şekil 2.8: Granülasyon ve Kubbe Yöntemi Kullanılarak Süslenen Altın Kemer.

[Kaynak: Atina Benaki Müzesi, https://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;EPM;gr;Mus21;9;en&pageD=N/ 03.09.2024].

Arkeolojik kazılarda keşfedilen çarpıcı değerli kemerler (Şekil 2.8) ve taş işlemeli kolyeler, Abbasilerin lüks malzemelere ve titiz işçiliğe olan tercihini göstermektedir. Bu takılar, altın veya gümüş bir çerçeve içine titizlikle yerleştirilmiş lal taşı, turkuaz ve inci gibi değerli taşlardan oluşan bir senfoni sergilemektedir. Değerli taşların birleşimi sadece takıların görsel çekiciliğini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda Abbasilerin renk, nadirlik ve içsel güzelliğe olan hayranlığını da yansıtmıştır (Tabbaa, 1993, s. 51–54).

2.2.3 Memlûk Hanedanı Dönemi

13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar uzanan Şam'daki Memluk dönemi, Memluk hükümdarlarının, sanat ve zanaatının gelişmesi için gösterdikleri çaba ile döneme damgasını vurmuştur. Çoğunlukla iktidara gelen askeri kölelerden oluşan Memlûkler, sanatı, mimariyi ve zanaatkarlığı destekleyen gelişmiş bir himaye sistemi kurmuşlardır. Şam'daki bu himaye, şehrin kültürel ve mimari manzarasını zenginleştiren camilerin, medreselerin (okulların), sarayların ve kamu altyapısının oluşturulmasına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamıştır (Petry, 1998, s. 321–325).

Memlûk takıları zarafeti, karmaşıklığı ve sembolik önemi ile ünlüdür. İslam sanatı ve mimari motiflerden etkilenen Memluk takılarında sıklıkla geometrik desenler, bezeme motifleri ve hat sanatı yer almıştır ve bu takılar altın ve gümüş, turkuaz; lal taşı ve inci gibi değerli taşlarla süslenmiştir. Bu döneme ait takılar sadece süs amaçlı değil aynı zamanda zenginlik, statü ve kültürel kimliğin ifadesi olarak da kabul görmüştür.

Memlûk takılarında malzeme seçimi de aynı derecede önemli olmuştur; altın ve gümüş, öz değerleri ve dayanıklılıkları nedeniyle birincil metaller olarak kullanılmıştır. Bu metaller, Memluk takılarının karmaşık tasarımları ve hassas işçilik özellikleri için parlak bir tuval sağlamıştır. Parçaların güzelliğini ve sembolizmini arttırmak için turkuaz, lal taşı ve inciler gibi değerli taşlar sıklıkla kullanılmış; her bir taş, rengine, nadirliğine ve sembolik çağrışımlarına göre seçilmiştir (Allan, 1982, s. 25–28).

Memluk takıları, estetik ve maddi özelliklerinin ötesinde Şam toplumunda önemli sosyal işlevlere de hizmet etmiştir. Sadece süs olarak giyilmemiş, aynı zamanda sosyal statünün, zenginliğin ve kültürel kimliğin belirteçleri olarak da giyilmiştir. Memluk hükümdarları ve elitleri tarafından sıklıkla sipariş edilen özenli mücevher setleri, Memlûk saray kültürünün

zenginliğini ve gelişmişliğini yansıtan, prestijlerini ve güçlerini göstermek için kullanılan çok yönlü ve çok etkili bir ürün haline gelmiştir (Irwin,1986, s. 72–76).

Memluk dönemi, bölgenin mücevher tasarımında devam eden yenilikçiliğini vurgulayan ayrıntılı emaye işçiliği ve değerli taş düzenlemelerini birleştirerek bu etkileri daha da geliştirmiştir. Her dönemin kendine has kültürel yaklaşımı, bu bölgede silinmez bir iz bırakmıştır, ancak Arami işçiliğinin özü varlığını sürdürmüştür. Bu durum özellikle ayrıntılara gösterilen özen ve tasarımların sembolik zenginliğinde açıkça görülmektedir (Burns, 2005, s. 100–105).

Şekil 2.9: Altından Yapılmış Oval Çerçeve Yüzük.

[Kaynak: The British Museum, https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_AF-2254 / 03.09.2024].

Memlûk yüzükleri (Şekil 2.9), tasarımları ve işçilikleriyle dikkat çekmiştir. Bu yüzükler, ince altın veya gümüş tellerin büküldüğü ve hassas desenler oluşturmak için lehimlendiği, karmaşık telkari işlere de sahip olmuşlardır. Bu karmaşık metal işçiliğine renk ve canlılık katan değerli taşlar veya emaye ile de süslenmişlerdir. Memlûk yüzükleri, Memluk kültürünün kozmopolit doğasını yansıtarak İslam dünyası, Bizans ve İran'ın sanatsal geleneklerinin kaynaşmasını örneklemesi açısından da önem taşımaktadır.

Şekil 2.10: Altın Kolye Parçası.

[Kaynak: Denver Sanat Müzesi, <https://www.denverartmuseum.org/en/object/1958.3> / 09.06.2024].

Kolyenin tasarımı ve malzeme seçimi, Memlüklerin lükse olan takdirlerini ve mücevher yapımı tekniklerindeki ustalığı vurgulamaktadır. Denver Sanat Müzesi'nde 14. yüzyıldan kalma Memlük kolyesi parçası (Şekil 2.10), Memlük döneminde popüler bir teknik olan karmaşık altın telkari işçiliğine sahiptir. Tasarım, dönemin tipik yüksek işçilik seviyesini yansıtan kıvrımlara sahiptir, madalyon ve kuş motiflerini içermektedir (Petry, 1998, s. 321–325).

2.2.4 Selçuklu İmparatorluğu Dönemi

11. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Şam'da hüküm gören Selçuklu dönemi, Pers kültürünün nüfuz ettiği bir döneme işaret etmiştir. Selçuklular Suriye'de egemenlik kurmuşlar, Şam'da kalıcı bir etki bırakan Pers sanat ve mimari geleneklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Sanatta, edebiyatta, mimaride ve saray uygulamalarında Fars etkileri belirgin olmuş; yerel Suriye ve daha geniş İslam kültürleriyle harmanlanarak benzersiz bir kültürel sentez ortaya çıkarılmıştır (Bosworth, 1967, s. 95–99).

Selçuklu takıları, Selçukluların Şam'daki hakimiyetleri sırasında İran, İslam ve yerel sanatsal etkilerin bir karışımını yansıtacak şekilde önemli ölçüde gelişmiştir. Takı tasarımları daha karmaşık ve zarif hale gelirken; geometrik desenler, bezeme motifleri ve doğadan ilham alan motifler bir araya getirilmiştir. Altın ve gümüş; turkuaz, lapis lazuli ve akik gibi değerli taşlarla süslenmiş ve baskın metaller olmaya devam etmiştir. Granülasyon,

telkari ve emaye işi gibi teknikler gelişerek Selçukluların zanaatkarlığını ve estetik gelişmişliğini gözler önüne sermiştir. Granülasyon, telkari ve emaye işi gibi teknikler Selçuklu himayesinde gelişmiş ve zanaatkârların teknik becerilerini ve estetik gelişmişliğini öne çıkarmıştır. Bu teknikler, yalnızca titiz işçiliği sergilemekle kalmamış, aynı zamanda Selçuklu seçkinlerinin zenginliğini, statüsünü ve kültürel kimliğini de aktaran mücevher parçalarının üretilmesine olanak sağlamıştır. Böylece Selçuklu takıları sadece bir süs eşyası olmanın ötesine geçmiş; Şam'daki yönetimleri sırasında sanatsal mükemmelliğin ve kültürel gururun somut bir ifadesi olmuştur.

Özetle, Şam'daki Selçuklu takıları, Selçuklu dönemini tanımlayan sanatsal etkiler ve kültürel alışverişin dinamik etkileşimini örneklendirmiştir. Selçuklu zanaatkârları, tekniklerdeki ustalıkları ve farklı motifleri birleştirmeleri konusundaki becerileri sayesinde, güzelliği, işçiliği ve tarihi önemi ile büyülemeye devam eden takılar üretmişler ve Selçuklu yönetimi altında Şam'da sanatsal yeniliklerin ve kültürel gelişmenin olduğu parlak bir döneme tanıklık edebilme olanağı sunabilmişlerdir (Allan, 1982, s. 28–31).

Şekil 2.11: Altın Kemer.

[Kaynak: Anadolu Selçuklu Devletine Ait Takılar, 13.6.2021, <https://mozartcultures.com/en/beautiful-jewellery-from-the-anatolian-seljuks-state/> / 02.09.2024].

Selçuklu kemerleri özenli tasarımları ve işçilikleriyle ünlenmiştir. Bu kemer (Şekil 2.11) tamamen altından yapılmış ve akik, zümrüt, inci, turkuaz gibi taşlarla süslenmiştir.

Kemerlerin iç tarafında dini anlam taşıyan yazılar da bulunmaktadır; bu durum, o döneme ait anlayışın takılara ‘tılsım’(koruyucu) anlam verdiklerinin de bir kanıtı görünümündedir.

Şekil 2.12: Gümüş ve Altından Yapılan Yüzük.

[Kaynak: Anadolu Selçuklu Devletine Ait Takılar, 13.6.2021, <https://mozartcultures.com/en/beautiful-jewellery-from-the-anatolian-seljuks-state/> / 02.09.2024].

Altın ve gümüşten yapılan bu takı (Şekil 2.12), işçiliğin ne kadar titiz yapıldığını göstermektedir. Yüzüğün süslemelerinde hayvan figürleri ve kaligrafik yazıların işlendiği görülmektedir. Selçuklu takıları, altın veya gümüş bir çerçeve içine yerleştirilmiş yakut, zümrüt ve inci gibi özenle düzenlenmiş değerli taşlardan da oluşmaktadır. Bu tasarımlar, Selçukluların lüks malzemelere olan takdirini ve takı yapım tekniklerindeki ustalığını yansıtmış olmakla beraber kültürel incelik ve estetik duyarlılıklarını vurgulamaktadır.

2.2.5 16.yy. ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

16. Yüzyıl, Osmanlı yönetimi altındaki Şam için sanat, mimari ve kültürel uygulamaları önemli ölçüde etkileyen dönüştürücü bir dönem olmuştur. Osmanlı yönetimi, canlı bir kültürel alışverişi teşvik etmiş ve otoriteyi merkezileştiren idari reformlar getirmiştir. Şam, Osmanlı imparatorluk estetiğinin yerel Suriye gelenekleriyle harmanlanmış olduğu, kendine

özgü bir sanatsal ve mimari ürünler yarattığı bir merkez haline gelmiştir. Bu dönem, Osmanlı mimari üsluplarını geleneksel Suriye unsurlarıyla birleştiren cami, medrese ve kamu binalarının inşasına sahne olmuştur (Faroghi, 2004, s. 72–76).

Şam'daki Osmanlı yönetimi, Osmanlı sanatsal motiflerini yerel Suriye teknikleriyle bütünleştirerek mücevher işçiliğinde silinmez bir iz bırakmıştır. Mücevher ustaları geometrik desenler, bezeme ve bitkisel motifler gibi Osmanlı tasarım unsurlarını eserlerine yansıtmışlardır. Zenginlik ve sosyal statüyü simgeleyen karmaşık parçalar yaratmak için değerli taşlar ve emaye ile süslenen altın ve gümüş, baskın metaller olmaya devam etmiştir. Şam'dan gelen Osmanlı dönemi takıları, Osmanlı İmparatorluğunun zarafetinin Suriye'nin zengin kültürel geçmişi ile kaynaşmasının bir örneği olmuştur. Şam'dan gelen Osmanlı dönemi takıları sadece süs eşyası olarak değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunda sembolik bir öneme de sahip olmuştur. Takı parçaları, kullanıcının Osmanlı imparatorluk sarayı veya elit çevrelerle olan ilişkisini yansıtan sosyal statüyü, zenginliği ve kültürel kimliği simgelemiş olmak amacı ile takılmıştır. Osmanlı dönemi mücevherlerinde sergilenen işçilik ve sanatsal üretkenlik, Şam'ın Osmanlı yönetimi altında kültürel bir kavşak ve sanatsal mükemmeliyet merkezi olarak rolünü vurgulamaktadır. Osmanlı zanaatkârları, sanatsal yenilikleri ve teknik becerileri sayesinde; güzelliği, işçiliği ile hayranlık uyandıran mücevherler yapmışlar ve Osmanlı döneminde Şam'daki canlı kültürel alışveriş ve sanatsal gelişme dönemine bir bakış sunmamıza aracı olmuşlardır (Goodwin, 2003, s. 230–235).

Osmanlı döneminde, Osmanlı imparatorluk üsluplarının yerel Suriye gelenekleriyle bütünleşmiş olması, Şam takılarını karakterize eden farklı bir karışım üretmiş olması ile sonuçlanmıştır. Osmanlı etkisi, altın, gümüş ve emayeyle işlenmiş çiçek ve natüralist motiflerin yer aldığı daha ayrıntılı ve süslü tasarımları ortaya çıkarmıştır. Bu yeni etkilere rağmen Aramilerin öncülüğünü yaptığı temel teknikler ve sembolik unsurlar Şam takılarının belirleyici özelliği olmaya devam etmiştir (Hitti, 1970, s. 218–220).

Şekil 2.13: Osmanlı Takıları.

[Kaynak: Ulu Umay Osmanlı Elbise ve Takıları Müzesi,
https://www.safarway.com/property/uluumay-museum-of-ottoman-folk_693#gallery / 02.09.2024].

Osmanlı takıları (Şekil 2.13), turkuaz ve garnet olarak adlandırılmış yarı değerli taşla süslenmiş, altın renginde karmaşık telkari işlemlere sahiptir. Tasarımında Osmanlı süsleme sanatına özgü stilize laleler ve bitkisel bezeme gibi motifler yer almaktadır. Bu tür kolyeler törenlerde ve günlük süslemelerde kullanılmıştır (Kennedy, 1986, s. 95–98).

Şekil 2.14: Osmanlı Yüzükleri.

[Kaynak: Ulu Umay Osmanlı Elbise ve Takıları Müzesi,
https://www.safarway.com/property/uluumay-museum-of-ottoman-folk_693#gallery / 02.09.2024].

Osmanlı döneminde hazırlanmış yüzükler, Şam'ın mücevherlerinde emaye ve değerli taşların kullanılmış olduğu tasarımlarda kendine özgü yeni bir dönüşüm yaşamıştır. Osmanlı takı sanatında, yüzüklerin çerçevesi (Şekil 2.14), canlı renklerde çiçek desenleri sergileyen emaye işi ile süslenmiştir. Yakut ve zümrüt gibi değerli taşlar kullanılarak, takıların zarafeti vurgulanmıştır. Bu takılar, Osmanlı zanaatkârlarının değerli malzemeleri karmaşık işçilikle birleştirme becerisini göstermektedir (Burns, 2005, s. 110–115).

2.3 ŞAM'DA CAMİLER

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan Şam, zengin tarihi ve kültürel geçmişi ile ünlüdür. Bu zengin tarihin merkezinde, yalnızca ibadet yeri olarak değil aynı zamanda İslami mimari ve sanatsal başarıların sembolü olarak da hizmet veren şehrin camileri bulunmaktadır. Şam camileri, şehrin tarihini şekillendiren çeşitli etkileri yansıtarak şehrin dini, sosyal ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamıştır.

Bu camilerin mimari ihtişamı, Şam'ı yöneten çeşitli hanedanların bir kanıtı olmuştur ve her biri şehrin silüetinde ayrı bir iz bırakmıştır. Örneğin Emevi Camii, dünyanın en önemli ve en eski camilerinden biri olmuştur ve erken dönem İslam mimarisinin parlaklığını sergilemektedir. Vaftizci Yahya'ya adanmış bir Hıristiyan bazilikası üzerine inşa edilen cami, Roma, Bizans ve İslam unsurlarını bir araya getirerek Şam'ı karakterize eden kültürel sentezi vurgulamaktadır. Emevî Camii'nin yanı sıra Nureddin Camii ve Takiyye el-Süleymaniyye gibi diğer önemli camiler, sırasıyla Memluk ve Osmanlı mimari tarzlarını göstermektedir. Bu yapılar, zamanlarının sanatsal başarılarını yansıtan karmaşık çini işçiliği, hat sanatı ve geometrik desenlere sahip olmuştur. Nureddin Camii, zarif minaresi ve karmaşık süslemeleriyle Memluk döneminin sanatsal detaylara ve dini bağlılığa verdiği önemin bir örneği olmuştur. Ünlü Osmanlı mimarı Mimar Sinan tarafından tasarlanan Takiyyetü's-Süleymaniyye ise Osmanlı mimarisine özgü işlevsellik ve estetiğin uyumlu karışımını sergilemektedir (Tabbaa, 1997, s. 65–70).

Şam camilerinin sanatsal katkıları mimarinin ötesine uzanmaktadır. Mozaikler, ahşap işleri ve kumaşlar dahil olmak üzere, iç dekorasyonlar, çeşitli dönemlerin sanatsal duyarlılıklarına ve teknolojik ilerlemelerine ışık tutmaktadır. Cami süslemelerinde mermer, cam, kıymetli madenler gibi malzemelerin kullanılmış olması, Şam'ın ticaret ve kültür merkezi olarak zenginliğini ve önemini yansıtmaktadır. Çoğunlukla Kur'an ayetlerinden esinlenmiş olan bitkisel ve geometrik desenlerin yer aldığı mozaikler bu camilerin duvarlarını ve kubbelerini

süslemiş, düşünmeye ve ibadet etmeye teşvik eden görsel olarak büyüleyici bir ortam yaratmıştır.

Şam camileri aynı zamanda şehrin entelektüel ve eğitim hayatında da önemli bir rol oynamıştır. Pek çok camide akademisyenlerin ve öğrencilerin İslami teoloji, hukuk ve bilim okumak için bir araya geldiği medreseler veya dini okullar bulunmuştur. Bu kurumlar, İslam dünyasının dört bir yanından akademisyenlerin ilgisini çeken öğrenme ve entelektüel alışveriş merkezleri haline gelmiştir. Bu medreselerden yayılan bilgi ve fikirler, şehrin entelektüel ve kültürel faaliyetlerin merkezi olarak tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Şam'daki camilerin sosyal ve toplumsal işlevleri de aynı derecede önemli olmuştur. Camiler, insanların; dualar, bayramlar ve sosyal etkinlikler için bir araya gelmiş olduğu toplum merkezleri olarak hizmet etmiş olmakla beraber, kentin sosyal dokusunu güçlendirmiş, toplumsal bağ ve dayanışma için bir alan da sağlamışlardır. Savaşlar veya doğal afetler gibi kriz zamanlarında camiler sıklıkla sığınma ve toplum için destek yerleri olarak hizmet vermiştir (Allan, 1982, s. 31–34).

Ayrıca Şam'daki cami mimarisinin ve tasarımının evrimi, şehrin tarihi seyrini ve çeşitli kültürler ve imparatorluklarla olan etkileşimlerini yansıtmaktadır. Erken İslam döneminden günümüze kadar şehrin camilerine damgasını vurmuş, mimari tarzlar ve sanatsal geleneklerden oluşan zengin bir doku yaratmıştır. Bu camilerin sürekli kullanımı ve korunması, Şam'ın kültürel ve manevi yaşamındaki kalıcı önemini vurgulamaktadır.

Son zamanlarda Şam'daki camilerin restorasyonu ve korunmasına yönelik çabalar, bunların kültürel ve tarihi simge yapılar olarak önemini vurgulamaktadır. Restorasyon projeleri, bu yapıların zamanın ve çatışmaların tahribatından korunmasını, gelecek nesillerin bu yapıların güzelliklerini ve tarihi değerlerini takdir edebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çabalar aynı zamanda tarihi boyunca birçok zorlukla karşı karşıya kalan bir şehirde camilerin barışın, dayanıklılığın ve devamlılığın sembolü olma rolünü de vurgulamaktadır.

İslam toplumunda camiler, toplum merkezleri, eğitim kurumları ve sosyal faaliyet merkezleri olarak işlev görerek merkezi bir yere sahip olmuştur. Bu kutsal mekanlar, İslam'da büyük önem taşıyan cuma namazları başta olmak üzere, müminlerin ibadet için toplandıkları yerler olarak hizmet vermiştir. Camiler aynı zamanda düğün, cenaze ve dini bayramlar gibi önemli toplumsal etkinliklere ve hadis, içtihat ve diğer dini bilimlerin

incelendiği medreselere (okullara) de ev sahipliği yapmıştır. Şam'da camiler tarihsel olarak İslami bilginin yayılmasında odak noktaları olmuş, öğrencilerin ilim öğrenme ve yayma merkezleri olarak da hizmet vermiştir (Atasoy, 2007, s. 85–90).

Camilerin toplum merkezleri olarak rolü, dini işlevlerinin ötesine geçmiştir. Şam'da camiler yerel halkın buluşma yerleri olarak da hizmet vermiştir; burada insanlar toplumsal meseleleri tartışabilmişler, din alimlerinden tavsiye alabilmişler ve sosyal yardım faaliyetlerine katılabilmişlerdir. Bu faaliyetler arasında ihtiyaç sahiplerine yiyecek ve giyecek dağıtmak, yardım etkinlikleri düzenlemek ve kriz zamanlarında destek sağlamak da yer almıştır. Topluluk duygusunu ve karşılıklı yardımlaşmayı teşvik etmiş olan camiler, Şam'da sosyal uyum ve istikrarın korunmasında önemli bir rol oynamışlardır.

Eğitim açısından camiler, İslami bilginin ve kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında etkili olmuştur. Şam'daki birçok camide öğrencilerin dini eğitim ve öğretim aldığı medreseler bulunmuştur. Bu kurumlar, teoloji, hukuk, felsefe ve bilim dahil olmak üzere İslami araştırmaların çeşitli alanlarına katkıda bulunan çok sayıda bilim insanı yetiştirmiştir. Bu medreselerin entelektüel ortamı aynı zamanda farklı bölgelerden alimler arasında fikir ve bilgi alışverişini kolaylaştırmış, Şam'ın akademik ve kültürel yaşamını zenginleştirmiştir.

Şam'daki camilerin mimari ve sanatsal özellikleri şehrin zengin tarihini ve çeşitli kültürel etkilerini yansıtmaktadır. Caminin iç ve dış cephesini süsleyen karmaşık geometrik desenler, hat sanatı ve bezeme motifleri yalnızca estetik açıdan olmasa da, aynı zamanda derin sembolik anlamlar da taşımıştır. Bu sanatsal unsurlar çoğu zaman Tanrı'nın birliğini ve sonsuzluğunun yanı sıra tüm yaratılışın birbirine bağlılığını da temsil etmiştir. Cami dekorasyonundaki özenli işçilik ve detaylara verilmiş olan önem, İslam kültüründe güzelliğin ve maneviyatın önemini vurgulamıştır (Kennedy, 1986, s. 98–102).

Şam'daki camiler aynı zamanda şehrin çeşitli topluluklarının geçmişini ve geleneklerini koruyan kültürel hafızanın deposu olarak da hizmet etmişlerdir. Farklı camilerin mimari tarzları ve dekoratif unsurları, inşa edildikleri tarihi dönemlerin yanı sıra meydana gelen kültürel alışverişler hakkında da fikir vermiştir. Örneğin Emevi Camii, Roma, Bizans ve İslam mimari özelliklerinin harmanlanmasıyla Şam'ın kültürel tarihinin doğasını yansıtmış,

benzer şekilde Memluk ve Osmanlı camileri de kendi dönemlerine ait unsurları bünyesinde barındırarak Şam'daki mimari ve sanatsal üslupların gelişimini sergilemiştir.

Şam'daki camiler dini, sosyal ve eğitimsel rollerinin yanı sıra siyasi faaliyetlerin de merkezleri olmuştur. Tarih boyunca önemli siyasi duyuruların, kamusal tartışmaların ve seferberlik çabalarının yapıldığı mekânlar olarak hizmet etmiş, siyasi ayaklanma veya sosyal değişim zamanlarında toplum için toplanma noktaları olmuş, liderlerin halka hitap etmesi ve desteği harekete geçirmesi için bir platform sağlamıştır. Camilerin bu siyasi boyutu, onların Şam'ın yaşamındaki çok yönlü rolünü vurgulamaktadır (Hillenbrand, 1994, s. 108–112).

Şam'daki camilerin korunması ve restorasyonu, şehrin kültürel ve tarihi geçmişinin korunması açısından hayati önem taşımıştır. Bu yapıların restorasyonu ve bakımına yönelik çabalar, yalnızca mimari bütünlüklerini korumakla kalmamış, aynı zamanda toplum Restorasyon projeleri yerel zanaatkarlar, tarihçiler ve koruma uzmanları arasındaki iş birliğini içermiştir ve Şam'ın kültürel geçmişini gelecek nesiller için korumaya yönelik ortak bir kararlılığı yansıtmıştır.

Çağdaş Şam'da camilerin önemi, toplumun değişen ihtiyaç ve isteklerine uyum sağlayarak gelişmeye devam etmektedir. Modern camiler; kütüphaneler, konferans salonları ve toplum merkezleri gibi tesisleri bünyesinde barındırmakta ve rollerini geleneksel işlevlerin ötesine taşımaktadır. Bu eklemeler, camilerin sağladığı eğitim ve sosyal hizmetleri geliştirerek onları daha erişilebilir ve günümüz toplumunun ihtiyaçlarına uygun hale getirmektedir.

Şam'daki camilerin mimari tasarımı, yüzyıllar boyunca şehirde birleşen çeşitli kültürel ve sanatsal etkilerin bir karışımını sergilemektedir. Erken İslam döneminden Emevi, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemlerine kadar, iktidardaki her hanedan Şam'ın mimari peyzajına katkıda bulunmuşlar, geride muhteşem cami yapılarından oluşan bir miras bırakmışlardır.

Eyyubi ve Memluk dönemlerinde camilerin inşaatı, karmaşık taş oymalar, ayrıntılı mihraplar (dua nişleri) ve güzel bir şekilde dekore edilmiş minareler gibi unsurları birleştirerek gelişmeye devam etmiştir. Bu camiler, ibadet ve yansıma için sakin alanlar sağlayan kubbelere ve avlulara sahip olmuştur. Osmanlı dönemi Şam'a yeni mimari üsluplar ve süsleme sanatları getirmiştir. Osmanlı camileri, büyük merkezi kubbeleri, ince minareleri ve yoğun çini ve hat sanatı kullanımıyla karakterize edilmiştir. Osmanlı sanatsal unsurlarının

yerel mimari dille bütünleştirilmesi, şehrin birçok camisinde açıkça görülen benzersiz bir kaynaşma oluşturmıştır.

Şam'daki camilerin sanatsal ihtişamı, şehrin mücevher tasarımında silinmez bir iz bırakmıştır. Çeşitli mimari motifler ile kişisel süslemeler arasındaki derin etkileşim, birbirinden benzersiz tasarımlarda gözlemlenebilmektedir. Bu camilerin iç mekanlarını süsleyen girift geometrik desenler, çiçek desenleri ve bezeme motifleri yalnızca dekoratif unsurlar olarak kalmamış, İslam sanatının estetik ve manevi ideallerini özetlemiştir.

Taş, çini ve ahşaptan titizlikle işlenen bu motifler, yerel zanaatkarlar tarafından Şam takılarının tasarım sözlüğüne uyarlanarak aynı zarafet ve ince zevkle yankılanan parçalara uygulanmıştır.

Şam camilerinde bulunan İslam sanatının ayırt edici özelliklerinden biri karmaşık geometrik desenlerin kullanılmış olmasıdır. Bu tasarımlar sadece görsel olarak dikkat çekici olmakla kalmamış, aynı zamanda yaratılışın sonsuz doğasını ve ilahi olanın birliğini temsil eden derin sembolik anlamlar da taşımıştır. Takı tasarımında bu geometrik desenler karmaşık metal işçiliğine dönüştürülmüştür. Kuyumcular, cami mimarisinde görülen kesin simetriyi ve birbirine geçen şekilleri yeniden yaratmak için telkari ve granülasyon gibi teknikleri kullanmışlardır. Bilezikler, kolyeler ve yüzükler cami duvarlarını ve tavanlarını süsleyen uyumlu tasarımları yansıtan altıgenler, yıldızlar ve diğer geometrik şekillere sahip olmuştur.

Şam camilerinin süsleme sanatlarında İslami metinlerde anlatılan cenneti simgeleyen bitkisel motiflerin ve doğadan ilham alan tasarımların öne çıktığı görülmektedir. Bu motifler cami içindeki mozaiklerde, oymalarda ve fresklerde ustalıkla işlenmiştir. Takı ustaları bu botanik desenlerden ilham almış ve aynı güzellik ve huzur duygusunu uyandırmak için onları tasarımlarına dahil etmişlerdir. Altın ve gümüş parçalar, asmaların, yaprakların ve çiçeklerin narin temsilleriyle oyulmuş veya kakılmıştır; cami çini işçiliğinde bulunan canlı tonları yansıtan renkli değerli taşlarla süslenmiştir.

Bezeme motiflerinin akıcı ve sürekli çizgileri, zarif Arap hat sanatı cami sanatının merkezi özellikleri olmuştur. Bu unsurlar sadece mimari mekanları süslemekle kalmamış, aynı zamanda dini ve felsefi mesajları da aktarmıştır. Takı alanında bezeme motifleri, kolye uçları, broşlar ve küpelerin yüzeylerini süsleyen dönen tasarımlara uyarlanmıştır. Çoğunlukla Kur'an'dan ayetler veya şiirsel ifadeler içeren hat sanatı, metal üzerine kazınmış

veya emaye yüzeylere yazılmıştır; bu da her bir parçayı hem estetik hem de manevi önem taşıyan, giyilebilir bir sanat formuna dönüştürmüştür. Bu tarihi yapıların korunması ve çok yönlü rollerinin devam ettirilmesi, şehrin canlı tarihi dokusunun sürdürülmesi ve gelecek nesillere ilham ve gurur kaynağı olarak kalmasının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Burns, 1970, s. 220–223).

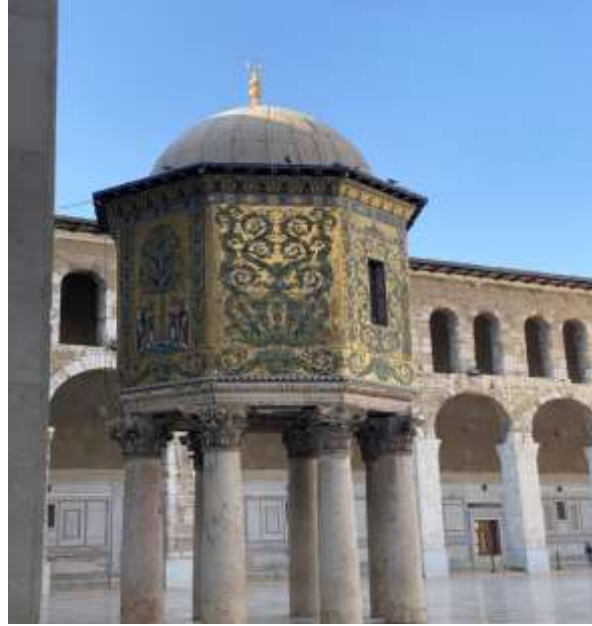
Şekil 2.15: Emevii Cami, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].

Şam Ulu Camii olarak da bilinen Emevi Camii (Şekil 2.15), dünyanın en önemli ve en eski camilerinden biridir. Emevi Halifesi I. Velid tarafından MS 715 yılında inşa edilmiş olan bu yapı; geniş avlusu, güzel mozaikleri ve heybetli minareleri de dahil olmak üzere görkemli mimarisiyle ünlüdür.

Şekil 2.16: Emevii Cami İç Görünüm, [Fotoğraf: Margharita Sattouf 2023].

Caminin içindeki ibadethane (Şekil 2.16), zengin bir şekilde dekore edilmiş bir mihrap (dua alanı) ve karmaşık bir şekilde oyulmuş bir minber içeren, İslam sanatı ve mimarisinin bir şaheseri olmuştur. Mermer ve mozaiklerle süslenmiş mihrap, ibadet edenleri Mekke'ye yönlendirirken, minber ise dini otoritenin ve hidayet simgesi olarak durmaktadır. Caminin iç duvarları ve tavanları renkli mozaikler ve Kur'an yazılarıyla süslenerek manevi bir saygı ve sanatsal güzellik atmosferi oluşturulmuştur. Cami aynı zamanda hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından saygı duyulan Vaftizci Yahya'nın türbesine de ev sahipliği yapmaktadır ve bu da sitenin tarihi ve dini önemini daha da vurgulamaktadır. Emevi Camii, dini faaliyetler için hayati bir merkez olmaya devam etmekle beraber dünyanın dört bir yanından mimari ihtişamına ve tarihi önemine hayran kalan ziyaretçiler için büyük bir çekim merkezidir.

Şekil 2.17: Emevii Cami Avlusu [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].

Caminin binlerce ibadet edeni ağırlayabilecek geniş avlusu vardır. Cami içindeki yapılar (Şekil 2.17) manzaraları tasvir eden karmaşık mozaiklerle süslenmiş revaklarla çevrilidir. Geniş ibadethanesi, mermer ve mozaiklerle zarif bir şekilde süslenmiş mihrabıyla caminin içi de aynı derecede etkileyicidir. Tarihsel olarak cami, dini toplantılar ve cemaat toplantıları için merkezi bir yer olarak hizmet vermiş ve Şam'ın sosyal ve siyasi yaşamında önemli bir rol oynamıştır (Atasoy, 2007, s. 85–90).

Şekil 2.18: Tevbe Camii Avlusu.

[Kaynak: Suriye Modern Tarihi, Al-Kahhal Zakaa İzzat,
<https://syrmh.com/2019/06/13/%d8%af%d9%85%d8%b4%d9%82-%d8%b5%d8%ad%d9%86-%d9%85%d8%b3%d8%ac%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%aa%d9%88%d8%a8%d8%a9-1//09.09.2024>].

13. yüzyılda Eyyubi döneminde inşa edilmiş olan El-Tevbe Camii (Şekil 2.18), İslami öğrenim ve bilimin merkezi olmuştur, güzel taş işçiliği ve karmaşık oymalarıyla (Şekil 2.19) tanınmaktadır.

Şekil 2.19: Tevbe Camii İç Görünüm.

[Kaynak: Suriye Modern Tarihi, Al-Kahhal Zakaa İzzat,
<https://syrmh.com/2019/06/13/%d8%af%d9%85%d8%b4%d9%82-%d8%b5%d8%ad%d9%86-%d9%85%d8%b3%d8%ac%d8%af-%d8%a7%d9%84%d8%aa%d9%88%d8%a8%d8%a9-1//09.09.2024>].

Şekil 2.20: Sinan Paşa Camii.

[Kaynak: Şam Arkeolojik Kent Simgeleri, 25.9.2012, https://awqaf-damas.com/?page=show_det&category_id=137&id=1503&lang=ar / 07.09.2024].

16. yüzyılda inşa edilmiş olan bu Osmanlı dönemi camisi (Şekil 2.20), büyük kubbesi ve ince minareleri ile tipik Osmanlı mimari unsurlarını sergilemektedir. Caminin iç alanı, karmaşık çini işçiliği ve hat sanatı ile süslenmiştir.

Şekil 2.21: Seyyide Zeynep Camii İç Görünüm.

[Kaynak: Şam'da Seyyida Zeynep Türbesinden Fotoğraflar, 28.6.2010, https://www.sibtayn.com/ar/index.php?option=com_content&view=article&id=25435:%D8%B5%D9%88%D8%B1-%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B3%DB%8C%D8%AF%D8%A9-%D8%B2%D9%8A%D9%86%D8%A8-%D9%81%D9%8A-%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82&catid=837&Itemid=4508 / 07.09.2024].

20. yüzyılın sonlarında inşa edilmiş olan, Seyyide Zeyneb Camii (Şekil 2.21 ve Şekil 2.22), modern yapıda bir camidir, Şii Müslümanlar için önemli bir hac yeri olarak hizmet vermektedir.

Şekil 2.22: Seyyide Zeyneb Camii İç Görünüm

[Kaynak: Şam'da Seyyida Zeynep Türbesinden Resimler, 28.06.2010, https://www.sibtayn.com/ar/index.php?option=com_content&view=article&id=25435:%D8%B5%D9%88%D8%B1-%D9%85%D9%86-%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%B3%DB%8C%D8%AF%D8%A9-%D8%B2%D9%8A%D9%86%D8%A8-%D9%81%D9%8A-%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82&catid=837&Itemid=4508 / 07.09.2024].

Cami, çarpıcı ayna işçiliği ve karmaşık çini tasarımlarıyla dikkat çekmektedir. Özellikle kutsal olduğuna inanılan bu yerlerde kullanılan bu karmaşık tasarım işçiliği dönemin takı tasarımını; inanç sembolleri, tılsımlar, tasarım, kullanılan ham maddeler ve süsleme anlamında etkilemiştir.

Şam'daki camiler, şehrin zengin İslami derinliğini, dini, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin merkezi olarak oynadığı rolün kanıtı olmuştur. Her cami, kendine özgü mimari ve sanatsal özellikleriyle Şam'ın tarihi anlatımına katkıda bulunmaktadır. Bu camilerin önemini ve mücevher tasarımı da dahil olmak üzere çeşitli sanat formları üzerindeki etkilerini araştırdıkça, bugün Şam'ı şekillendirmeye devam eden kültürel tarih hakkında daha derin bir takdir kazanmaktadır.

Bu camilerin mimari ihtişamı ve sanatsal incelikleri, yalnızca zamanlarının dini bağlılığını ve estetik değerlerini yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin yüzyıllar boyunca süren

değişime karşı dayanıklılığının ve sürekliliğinin kalıcı simgeleri olarak da kabul görmüştür. Emevi Camii, göz kamaştırıcı mozaikleri ve geniş avlusuyla erken dönem İslam mimari yaratıcılığının bir işareti olarak durmaktadır. Eyyubi, Memluk ve Osmanlı dönemlerinden gelen sonraki katkılar ise şehrin mimari manzarasını daha da zenginleştirmiştir. Bu kutsal alanlar, duvarlarının ötesine uzanan, metal işçiliği, seramik ve özellikle mücevherat alanlarındaki yerel zanaatkârları etkileyen canlı bir zanaatkarlık geleneğini beslemiştir. Şam camilerini süsleyen motifler ve malzemeler çağdaş tasarımcılara ilham vermeye devam etmiş, şehrin kadim sanatsal dokusunun canlı ve güncel kalmasını sağlamıştır.

Bu çerçevede, değerli anıtsal yapıları koruyarak ve inceleyerek geçmişi onurlandırıyor, Şam'ı tanımlayan kültürel canlılığı sürdürüyor, tarihi ile modern arasında köprü kuruyor ve nesilleri aşan bir geçmişi kutluyoruz (Goodwin, 2003, s. 235–238).

3. ŞAM EL SANATLARI VE KUYUMCULUK

Suriye'nin başkenti Şam, dünyanın en eski şehirlerinden biri olmasının yanı sıra kültürel ve sanatsal tarihin de simgesi olmuştur. Zengin el sanatları geleneği (Şekil 3.1), İpek Yolu gibi tarihi ticaret yolları üzerindeki stratejik konumuyla şekillenmiş olup, fikir, malzeme ve teknikler arasında canlı bir alışverişi kolaylaştırmıştır. Bu kadim sanatsal doku, şehrin metal işçiliği, tekstil, seramik ve özellikle mücevherat alanlarındaki olağanüstü işçiliğinde en belirgin biçimde yansıtılmıştır.

Şekil 3.1: Şam'da Bir El Sanatları Mağazası, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].

Şam'ın zanaat gelenekleri, Bizanslılar, Persler ve erken İslam imparatorlukları dahil olmak üzere çeşitli medeniyetlerin etkilenmiştir. Şehir, uzak pazarlarda aranan çeşitli ve yüksek

kaliteli ürünler üretmiş olan, yetenekli zanaatkârlarıyla tanınmıştı ve farklı sanatsal geleneklerin birleşimi, belirgin bir şekilde Şam’a özgü benzersiz bir üslupla sonuçlanmıştır.

3.1 ŞAM EL SANATLARI

Geleneksel Şam el sanatları, titiz teknikleri ve yüksek kaliteli malzemelerin kullanımıyla karakterize edilmiştir. Zanaatkârlar (Şekil 3.2), çarpıcı parçalar meydana getirmek için kakma, gravür ve telkari gibi yöntemler kullanmışlardır. Kullanılan malzemeler arasında altın ve gümüş gibi değerli metallerin yanı sıra turkuaz, akik ve mercan gibi değerli taşlar da bulunmuştur. Her zanaatkâr belirli bir teknikte uzmanlaşmış ve becerilerini nesiller boyunca aktarmıştır (Burns, 2005, s. 150–160).

Şekil 3.2: Bir Zanaat Ustası, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].

3.1.1 Metal El İşlemciliği

Metal işçiliği her zaman Şam el sanatlarının temel taşı olmuştur. Şam’daki demirciler ve gümüşçüler, kullanışlı nesnelerden karmaşık tasarımlara sahip dekoratif öğelere kadar her

şeyi yapabilme yetenekleriyle ün kazanmışlardır. Koyu metal bir arka plana altın veya gümüşün yerleştirilmesini içeren şam sanatı, bu şehirden çıkan en ünlü tekniklerden biridir.

Şam kılıcı (Şekil 3.3) yapımı orta çağa kadar uzanan bir geçmişe sahiptir (Işık, 1994, s. 22–26).

Şekil 3.3: Şam Kılıcı.

[Kaynak: Şam Kılıcı Nedir?, 30.9.2023, <https://misbar.com/qna/2023/09/30/%D9%85%D8%A7-%D9%87%D9%88-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D9%81-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82%D9%8A/> / 02.09.2024].

3.1.2 Mozaik Yapımı

Mozaik sanatı, ahşabın diğer ahşaplardan küçük ve farklı parçalarla veya deniz kabuklarıyla kaplanması esasına dayanmıştır; böylece kare, üçgen veya deniz kabuğu şeklindeki pek çok parça tek parça halinde toplanarak şaşırtıcı derecede güzel bir mozaik panel oluşturulmuştur.

Mozaik sanatı tamamen el işçiliğine dayalı, güzel bir oluşum ve gül ağacı, limon ve selvi çizgilerinin birbirine bağlı olduğu, doğal renklerinin masif Suriye ceviz ağacı zemin üzerine serpiştirildiği bir güzelliştir. Yenilik tarihi yaratmak, imajı yansıtmak için otantik bir Suriye geleneksel sanatı olmuştur. Büyüleyici Şam başyapıtı olarak sınıflandırılan mozaik sanatı Levanten mozaik sanatı olmuştur (Köprülü, 2015, s. 33–38).

Mozaik sanatı, on dokuzuncu yüzyılda ahşabın ahşap üzerine kakma yöntemini icat etmiş olan, Şamlı zanaatkar Jurji Bitar'ın ellerinde gelişmiştir. 1920-1940 yılları arasında bu meslekte çalışan kişi sayısına kadar, kendisinden bu güzel sanatı öğrenen onlarca işçinin yer aldığı mozaik ustaları ve onun atölyesinden mezun olan, açtıkları atölyelerde başkalarına da öğreten ünlü ustaların yer aldığı merkezden, binden fazla kişiye ulaşmıştır. Bu yayılma, sanatın ürünlerinin Suriye içinde ve dışında yaygınlaşmasına ve ticari olarak tanınmasına da yol açmıştır (Okasha, 2012, s. 45–49).

Şam'daki mozaik ustaları Jurji Usta'nın mozaik sanatını önemli ölçüde aktardığını doğrulamışlardır. O, doğası gereği bir sanatçı olmuştur ve sanatı el işçiliğiyle ve renk unsurlarını ustalıkla iç içe geçiren bir teknikle birleştirmeyi ve yetenekli elleriyle mozaik parçalardaki çizgileri ve boyutları düzenleyip nadir yaratıcılık düzeyine çıkarmayı başarmıştır. Ahşap süslemelere deniz kabukları, hayvan kemikleri ve fildişi yerleştirerek bu zanaatta ustalaşan ve kendisinden sonra bu zanaatı geliştiren yüzlerce öğrenciye ders vermesiyle tanınmıştır. Jurji, Şam ve Fransa'da kiliselerin dekorasyonunda çalışmış ve Avrupa'da da ünlenmiştir. 1891'de Viyana Sergisi'ne katılmış, 1895'te Şam Valisi onu Osmanlı Padişahı Abdülhamit'e sunmak üzere değerli bir hediye hazırlamakla görevlendirmiştir. Elli mozaik parçası yapıp bunlarla birlikte İstanbul'a gelerek bunları çok sevdiği padişaha sunmuş ve padişah tarafından ona yüklü miktarda para ve gümüş gurur madalyası verilmiştir.

Geleneksel el sanatları pazarındaki mevcut bazı atölyelerin yanı sıra, Eski Şam'ın mahalleleri, özellikle Bab Touma, Al-Qashla, Bab Sharqi ve Qaymariya mahalleleri mozaik sanatının evi olarak kabul edilmektedir (Şekil 3.4). Mesleğini dededen babaya, babadan evlada devreden, sedef kakmalı ahşap mobilya imalatında çalışan Şamlı aileler bulunmaktadır. Mozaik yapan atölyelerin sayısı şu anda yirmi civarında olup, üretimlerini Hamidiye pazarına sunmaktadır. Bu üreticiler, geleneksel el sanatları pazarına yönelirken, yabancı ülkelere ve bazı Arap ülkelerine de önemli miktarlarda ihracat yapmaktadırlar.

Bu zanaatin kadim öğretilerinden biri, *'sınırlı miktarı belirleyen şeyin, onu üretmek için gereken çaba miktarı ve içindeki deniz kabukları gibi iç malzemelerin değeri olduğu'*dur (Mieczysław, 1998, s. 72–75).

Şekil 3.4: Tarihi Şam Mozaik Mağazaları, [Fotoğraf: Margharita Sattouf, 2023].

3.1.3 Ahşap İşleri ve Gravür Sanatı

Ahşap işçiliği Suriye’de, etkisinde kaldığı büyük devletler dönemi boyunca gelişmiştir. Suriye’de dekoratif ahşap işçiliği üretiminde, özellikle 12. ve 13. yüzyılların bir dönüm noktasına işaret ettiği anlaşılmaktadır. Ahşap işçiliği örnekleri pek çok kullanım alanına bağlı olarak gelişirken; bazı binalarda, su çarkı yapımında, tekne imalatında, mobilya ve bazı ev aletlerinde, sepet, takunya yapımında kullanılmıştır. Kullanım alanlarındaki bu çeşitlilik, taleple orantılı olarak zanaat ile uğraşanları da teşvik etmiştir. 19. yüzyıla beraber ahşap sanatı ve gravür; bina yapımında, çatı yapımında, kapılarda, pencerelerde, balkon, duvar ve tavan süslemelerinde kullanılmaya devam etmiştir (Atasoy, 2007, s. 95–98).

Şam Emevii Camii yakınlarındaki antika dükkanlarında, ahşap oyma sanatı, kakmacılık, sedef işleme sanatı ile yapılan sandıklar, ev mobilyaları, sehpalara ve sanatsal ürünlere rastlamak, bu sanatın süregelen etkisini ve canlılığını kanıtlamaktadır (Tabbaa, 1997, s. 70–73).

Şekil 3.5: Ahşap Sütunlar.

[Kaynak: Gönül Tekeli "Ahşap Sütunlar" in "Discover Islamic Art", Museum with No Frontiers, 2024].

Bu eser (Şekil 3.5), 1914 yılında Şam'dan getirilen eserler arasındadır, 13. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmekte olup, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi*'nde sergilenmektedir. Eserde derin oyma tekniği, kare prizma ahşap yüzeye uygulanmıştır.

3.2 GÜNÜMÜZDE ŞAM KUYUMCULUĞU

Yakın geçmişte, Şamlı tasarımcılar, Suriye'nin geleneksel el sanatlarını korumaya ve canlandırmaya çalışmışlardır. Şamlı kuyumcular antik teknikleri çağdaş tarzlarla birleştirerek Suriye'nin zengin kültürel tarihini yansıtan parçalar üretmişlerdir. Arap kaligrafisiyle süslenmiş, el yapımı, gümüş ve altın takılardan, mobilyalardaki sedef kakmalara kadar bu el sanatları, yıllar süren iç çatışmalara rağmen, Suriye kuyumculuk sanatını derinden etkilemiştir.

İç savaş öncesine kadar, şehrin ünlü zanaatkarları, Souk al-Hamidiya gibi tarihi pazarlarda ve Eski Şehir’deki daha küçük atölyelerde sanat tasarımlarını üretmişlerdir. Hem yerli halk hem de turistler arasında popüler olan parçalar yaratmak için gümüş telkari ve yaldız gibi teknikler kullanılmıştır. Bununla birlikte, modern Şam takıları sadece estetikle ilgili değil, aynı zamanda derin bir kültürel sembolizmi de bünyesinde barındırmaktadır ve “Fatima’nın Eli” gibi motifler veya tarihi öneme sahip karmaşık çiçek desenleri içermektedir (Sharma, 2019, s. 26–28).

Şekil 3.6: Şam Ahşap Mozaik Bilezikler.

[Kaynak: <https://mdn-design.com/collection/mosaic#main> / 08.11.2024].

Nizar QABBANİ’ye ait bu tasarımlarda (Şekil 3.6), mozaik, badem, ceviz, gül, limon, zeytin, okaliptüs ve kayısıdan elde edilen renkli ahşap malzemenin (Şekil 3.7); tasarlanmış form ve geometrik desenlerle gruplandırılarak güzel bir mozaik parçası oluşturmaktan meydana gelmektedir.

Şekil 3.7: Ahşap ve Gümüş Kolye.

[Kaynak:<https://mdn-design.com/collection/nizar-qabbani#main> / 08.11.2024].

İç savaş dönemi ve sonrasında, özellikle ekonomik kısıtlamalar ve azalan turizm nedeniyle bu el sanatlarına olan talebi pek çok olumsuz etkiye maruz bırakmıştır. Ancak kuruluşlar ve özel atölyeler, zanaatkarları desteklemek ve bu becerilerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak için çalışmalarına devam etmektedirler. Orta Doğu sanatına olan uluslararası ilgi, özgün tasarımı ve antik Suriye işçiliğiyle bağlantıları nedeniyle Şam el sanatları için büyüme hedefi olan bir ihracat pazarının var olabileceğine dair ümit vermiştir.

3.3 ŞAM'DA İSİMLERİ KUYUMCULUK SANATI İLE ANILAN AİLELER

Şam'da mücevher işçiliği geleneği, şehrin kültürel mirasına önemli katkıda bulunan, uzun yıllar varlığını koruyan, aile işletmeleri tarafından desteklenmektedir. Kökleri, Şam'ın Eski Kenti'ne dayanan bu aileler hem eski yöntemleri hem de modern yenilikleri yansıtan benzersiz altın ve gümüş parçalar üretmektedir. 1950'li yıllardan bu yana altın ve gümüş takılarıyla tanınan Obeid ailesi, Al-Harika'daki mağazalarında geleneksel tasarımların yanı sıra Eski Şam mozaikleri ve fotoğraflarına da yer vermektedir. Benzer şekilde, Samer ve Olga Kozah tarafından temsil edilen Kozah ailesi, Bab Touma'daki Straight Street'teki dükkanlarında geleneksel Şam tekniklerini çağdaş sanatla harmanlayan benzersiz gümüş takılarıyla ünlüdür.

Diğer önde gelen aileler arasında, altın takılar konusunda uzmanlaşan Mansur ailesi yer almaktadır. Said Mansur, Al-Harika’da itibar kazanmıştır ve Şam’ın diğer bölgelerine de bu ünü yayılmıştır. Aslan sembolüyle tanınan Gergei Sada ailesi, platin ve altın parçalar için 3D yazılım gibi modern teknolojiyi entegre ederek beğeni toplamıştır ve bazı sergilerde yaratıcılık ödülleri kazanmıştır. Bu aile atölyeleri, Şam’ın sanatsal mirasını yansıtan yüksek kaliteli işçiliği sürdürmek için, aktarılan bilgi ve becerilerle nesiller boyu sürmektedir(Burns, 2005, s. 160–165).

4. ŞAM TARİHİNDEN, ESERLERİNDEN VE SANATÇILARINDAN İLHAM ALAN ÇAĞDAŞ TAKİ TASARIMCILARI

Şam mücevherlerini karakterize eden karmaşık desenler ve motifler, çağdaş tasarımcıların ellerinde yeni bir tarzla hayat bulmaktadır. Bu sanatçılar, geleneksel teknikleri modern estetikle ustaca harmanlayarak hem zamansız hem de avangart parçalar üretmektedir. Tasarımcılar Şam sanatının özünü yakalamaya ve onu benzersiz stilleriyle yaşatmaya çalıştıkları için geometrik desenlerin, arabesklerin ve kaligrafinin kullanımı öne çıkmaya devam etmektedirler. Eski ve yeninin bu sentezi, yalnızca Şam'ın kültürel mirasını korumakla kalmamakta, aynı zamanda onu küresel bir izleyici kitlesine tanıtarak şehrin sanatsal geleneklerine dair derin bir takdir kazandırmaktadır (Köprülü, 2018, s. 57–60).

Çağdaş mücevher tasarımcılarıyla yapılan röportajlar, Şamlı seleflerinin işçiliğine ve yaratıcılığına derin bir saygı duyduğunu ortaya koymaktadır. Birçok tasarımcı, detaylara gösterilen titizliğe ve geleneksel Şam mücevherlerinin sembolik zenginliğine hayranlığını dile getirmektedir. Bu saygı; genellikle karmaşık metal işçiliği, ayrıntılı gravürler ve değerli ve yarı değerli taşların birleştirilmesini içeren çalışmalarında belirgin olmaktadır. Modern tasarımcılar, bu teknikleri inceleyerek ve taklit ederek, çağdaş mücevher tasarımının sınırlarını zorlarken, Şam zanaatkarlarının mirasını onurlandırmayı amaçlamaktadırlar. Damascene etkilerini çalışmalarına başarılı bir şekilde entegre eden tasarımcılarla yapılan görüşmeler bize, yaratıcı sürece dair değerli bilgiler sağlamaktadır. Örneğin; bazı tasarımcılar Emevi Camii gibi Şam'ın mimari harikalarından ilham almakta ve tasarımının unsurlarını mücevherlerine dahil etmekte iken, bazı tasarımcılar, yerel flora ve faunadan ilham alan motifleri kullanarak bölgenin doğal güzelliğine bakmaktadır. Bu görüşmeler, Şam mirasının yeniden yorumlanabileceği çeşitli yolları vurgulayarak, şehrin sanatsal geleneklerinin çok yönlülüğünü ve kalıcı çekiciliğini göstermektedir.

Şam sanatının etkisi, zanaatın temelini oluşturan değerleri ve felsefeleri kapsayacak şekilde görsel estetiğin ötesine uzanmaktadır. Pek çok çağdaş tasarımcı, geleneksel Şam mücevher yapımını karakterize eden topluluk ve süreklilik duygusundan ilham almaktadır. Tekniklerin ve bilginin nesiller boyunca aktarıldığı zanaatın işbirlikçi doğası, anlamlı ve kalıcı sanat eserleri yaratmaya çalışan tasarımcılarda yankı uyandırmaktadır. Her parçanın, zanaatkarın becerisinin ve bağlılığının bir kanıtı olduğu bu zanaatkarlık ahlakı, modern mücevher

tasarımcılarına ilham vermeye ve rehberlik etmeye devam etmektedir. Dahası, Şam mücevherlerine gömülü kültürel anlatılar, çağdaş sanatçılar için bir ilham kaynağı olarak hizmet etmektedir. Geleneksel mücevher tasarımlarında sıklıkla tasvir edilen aşk, inanç ve dayanıklılık hikayeleri, modern tasarımcıların keşfetmesi için zengin bir tema dokusu sağlamaktadır. Tasarımcılar, bu anlatıları çalışmalarına dahil ederek yalnızca estetik açıdan hoş parçalar yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda eserlerine daha derin kültürel ve duygusal anlam kazandırmaktadır. Şam'dan tarihinden ve eserlerinden ilham alınarak yapılan mücevherlerin küresel çekiciliği, bu unsurları koleksiyonlarına dahil eden artan sayıda uluslararası tasarımcıda belirgin bir hale gelmektedir. Şam motiflerinin zamansız güzelliği ve kültürel zenginliği, farklı geçmişlere sahip insanlarda yankı uyandırmakta ve bu da onları benzersiz ve kültürel açıdan önemli parçalar yaratmak isteyen tasarımcılar için popüler bir seçim haline getirmektedir. Şam mücevherlerine olan bu küresel ilgi, şehrin sanatsal mirasının korunmasına ve kutlanmasına katkıda bulunarak, gelecek nesil tasarımcılara ilham vermeye devam etmesini sağlamaktadır.

4.1 ŞAM'LI ÇAĞDAŞ TASARIMCILAR

Çağdaş mücevher koleksiyonlarının eleştirel analizi, tasarımcıların Şam motiflerini yeniden yorumlamalarının yenilikçi yollarını ortaya koymaktadır. Bazı tasarımcılar, geleneksel Şam desenlerini modern teknoloji ve tasarım unsurlarıyla birleştirerek yeni malzemeler ve teknikler denemektedir. Örneğin; 3D baskı ve lazer kesimin kullanılması, daha önce elde edilmesi imkansız görülen karmaşık desenlerin oluşturulmasına olanak tanımaktadır, arabeskler ve geometrik desenlerin kullanılması, çağdaş tasarımcılar genellikle bu motifleri, eski Şam'ın hem matematiksel hassasiyetini hem de sanatsal ifadesini yansıtan karmaşık tasarımlar yaratmak için kullanmaktadırlar, kaligrafi ve yazıtlar, takı tasarımında arap yazısının kullanılması, kültürel kimliği ve manevi önemi simgeleyerek yankılanmaya devam etmektedir; tasarımcılar, geleneksel teknikleri çağdaş formlarla harmanlayarak kaligrafiyi parçalarına dahil etmenin yenilikçi yollarını keşfetmektedirler. Arap harflerinin mistik teması ve kendine has hikayesi, bu yazının pek çok takı tasarımında kullanımını sağlamıştır. Geleneksel ve modern tekniklerin bu birleşimi, mücevher tasarımının dinamik doğasını, yenilik ve yaratıcılık için sonsuz olasılıkları vurgulamaktadır.

4.1.1 Diana Mardini

BAE’de yaşayan Şam doğumlu bir mücevher tasarımcısı olan Diana Mardini, geleneksel Şam motiflerini çağdaş tasarım estetiğiyle kusursuz bir şekilde harmanlamaktadır. Koleksiyonları genellikle minimalist ortamlar ve alışılmadık malzemelerle birleştirilmiş eski Şam işçiliğini anımsatan karmaşık telkari çalışmaları içermektedir. Mardini’nin tasarımları, Şam’ın sanatsal gelenekleriyle olan derin bağınyansıtmaktadır. Hem kültürel özgünlük hem de modern duyarlılıklarla rezonansa giren parçalar yaratmayı hedefleyerek işçiliğin ve detaylara gösterilen özenin önemini vurgulamaktadır.

İmza parça örnekleri arasında, Şam sanatında bulunan ikonik gül motifini, som gümüş ve yarı değerli taşlar kullanarak heykelsi formlara yorumladığı “Damascus” koleksiyonu yer almaktadır (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2). Bir diğer dikkate değer koleksiyon olan “Urban Elegance”, Şam’ın mimari harikalarından ilham alan geometrik desenleri ortaya koymakta ve bu bu ilhamı cesur, gösterişli kolye ve bileziklere çevirmektedir (Mardini, 2022).

Şekil 4.1: Diana Mardini Gümüş Küpeler, Merkezinde Gül Motifi ve Altında Damascus Yazısıyla Bir Estetik ve Kültürel Bir Tasarım.

[Kaynak:https://mdndesign.com/collection?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAaZiPO1LM1u6IPlQEskQYPI3LP9XcRyIzF62a_jE9rKOK6ZWt55yTHocYA_aem_sBOsDSmWqFNwjIvW8QMtzg / 15.02.2025].

Şekil 4.2: Diana Mardini Gümüş Küpeler, Arapça Yazıyla İşleyerek Şehrin Kültürel mirasını Yansıtan bir Tasarım.

[kaynak:https://mdndesign.com/collection?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAaZiPO1LM1u6IP1QEskQYPI3LP9XcRyIzF62a_jE9rKOK6ZWt55yTHocYA_aem_sBOsDSmWqFNwjIvW8QMtzg/ / 15.02.2025].

4.1.2 Mecdi El-Kuzbari

Suriyeli bir mücevher tasarımcısı ve iç mimar olan Majdi Al Kuzbari, Şam'daki projelerinden ve İslam sanatı ve mimarisine olan hayranlığından ilham almaktadır. Tasarımları, Doğu ve Batı etkilerinin bir karışımını yansıtmaktadır. Şam, yaratıcı süreci için çok önemli bir ilham kaynağı olarak hizmet etmektedir. Al Kuzbari'nin yaklaşımı, Şam'ın tarihi motiflerinin özünü çağdaş tasarım teknikleriyle yakalamak etrafında dönmektedir (Şekil 4.3) (El-Kuzbari, 2022).

Şekil 4.3: Mecdi El-Kuzbari, Şam'ın Zarif Estetiğini Yansıtan Geleneksel Motifler Tasarlanmış Gümüş Takı Koleksiyonu.

[Kaynak:https://mdndesign.com/collection?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAaZiPO1LM1u6IP1QEskQYPI3LP9XcRyIzF62a_jE9rKOK6ZWt55yTHocYA_aem_sBOsDSmWqFNwjIvW8QMtzg/ 15.02.2025].

Parçalarına modern bir estetik katarken eski Şam işçiliği hissini uyandırmak için karışık metaller ve dokulu yüzeylerle harmanlayan modern tarzlar üzerinde çalışmaktadır.

4.1.3 Maya Ali

Ürdünlü bir mücevher tasarımcısı olan Maya Ali, Şam'ın kültürel mirasının unsurlarını modern koleksiyonlarına entegre etmektedir. Şehrin zengin tarihinden ve mimari güzelliğinden ilham alan Ali'nin tasarımlar (Şekil 4.4), geleneksel Şam motiflerinin çağdaş Batı etkileriyle birleşimini somutlaştırmaktadır (Ali, 2022).

Şekil 4.4: Maya al Ali Şam'ın Zengin Tarihinden İlham Alan Bir Tasarım.

[Kaynak:

[https://mdndesign.com/collection?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAaZiPO1LM1u6IPIQEskQYPI3LP9XcRyIzF62a_jE9rKOK6ZWt55yTHocYA_aem_sBOsDSmWqFNwjIvW8QMtzg/15.02.2025\]](https://mdndesign.com/collection?fbclid=PAZXh0bgNhZW0CMTEAAaZiPO1LM1u6IPIQEskQYPI3LP9XcRyIzF62a_jE9rKOK6ZWt55yTHocYA_aem_sBOsDSmWqFNwjIvW8QMtzg/15.02.2025]).

Ali, kültürel değişim ve sanatsal evrim hikayesini anlatan mücevherler üretmeye çalışmaktadır. Eserleri genellikle som gümüşü, Şam çeliğiyle birleştirerek şehrin metalurjideki tarihi hünerine bir selam vermektedir. Dayanıklılık ve dönüşüm temalarını araştırmakta ve Şam'ın kalıcı ruhunu sanatıyla yansıtmaktadır.

İmza koleksiyonu içerisinde, Ali'nin "City of Jasmine" serisi, şehrin doğal güzelliğini kutlayan karmaşık bir şekilde oyulmuş kolye ve küpelerle; Şam'ın çiçek motiflerinin özünü yakalamaktadır. "Nomadic Echoes" koleksiyonu, Şam'dan geçen antik ticaret yolları boyunca yapılan tarihi yolculuklardan ilham alarak hareket ve göç temalarını araştırmakta ve bu temadan ilham almaktadır.

4.1.4 Margarita Sattouf

Suriyeli ve Arjanin kökenli bir tasarımcı olan Margarita Sattouf tasarımlarını sadece estetik bir anlayışla değil, aynı zamanda tarih, kültür ve sanatla derinlemesine harmanlanmış bir kimlikle şekillendirmektedir. (Şekil 5.1). Mücevher koleksiyonlarının ilham kaynağı, Şam’da geçirdiği çocukluk anıları ve kökleriyle oluşmaktadır. Margarita Sattouf’ın tasarımlarının temelini, binlerce yıllık geçmişiyle medeniyetlerin beşiği olan Şam ve Eski Şam bölgesi oluşturmaktadır.

Şekil 4.5: Margharita Sattouf altın Kolye Tasarım, Arap Hat Sanatının Özgün Çizgileriyle İşlenmiş “حرية” Kelimesini Özgürlüğün Ruhunu ve Suriye’nin Bağımsızlığını Simgeler/ 15.02.2025.

Özellikle Emevi Camii (Büyük Cami) başta olmak üzere, Şam’ın tarihi yapıları, süsleme sanatları ve el işçiliği, koleksiyonlarına yön veren temel unsurlardır. Emevi Camii, yalnızca bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda İslam sanatı ve mimarisinin en nadide örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Caminin ihtişamlı taş oymaları, mozaikleri, kemerleri ve zarif hat sanatları, mücevher tasarımlarımda soyut ve somut öğelerle yeniden hayat bulmaktadır.

Mücevherlerinde, geleneksel Şam zanaatkârlığının ruhunu modern tasarım diliyle harmanlayarak, her bir parçayı hem sanatsal hem de kültürel bir anlatıya dönüştürmektedir. Geometrik desenler, bitkisel motifler ve hat sanatından (calligraphy) esinlenen formlar, tasarımlarının ana karakterini oluşturmaktadır. Özellikle Arap hat sanatını (İslami kaligrafiyi) mücevher tasarımında bir sanat unsuru olarak kullanarak (Şekil 5.2), her bir parçaya derin bir kültürel ve sanatsal kimlik kazandırmaya çalışmaktadır. Geleneksel Arap

harflerinin estetik çizgilerini, taşların ve metal işçiliğinin zarafetiyle birleştirerek, her tasarımında sanat ile tarih arasındaki bağı vurgulamayı amaçlamaktır.

Ayrıca, yaptığı tasarımlarda kullandığı malzeme tercihleri, bu tarihi bağları güçlendiren bir diğer unsur olmaktadır. İnci, gümüş, yeşim, garnet gibi değerli taşlar, hem eski Şam mücevher geleneğinde hem de İslam sanatında önemli bir yere sahip olmuştur. Örneğin, inci zarafeti ve saflığı temsil ederken, yeşim taşı kadim uygarlıklarda koruyucu ve şifa veren bir unsur olarak kabul edilmiştir. Gümüş, Şam'ın tarihî el işçiliğinde sıklıkla kullanılan asil bir madde olmuş, tasarımlarında geçmişin izlerini taşıyan bir öge olarak yer almıştır.

Margarita Jewellery'nin her bir parçası, geçmişin ihtişamını bugünün zarafetiyle buluşturarak, mücevherin yalnızca bir takı değil, aynı zamanda bir kimlik, bir miras ve bir anı olduğunu hatırlatmaktadır. Şam'ın binlerce yıllık sanat mirasını günümüzle buluşturmak ve bu eşsiz kültürü gelecek nesillere aktarmak, tasarım felsefemin temel taşlarından biri olmaktadır.

Bu bağlamda oluşan tasarımlar yalnızca birer lüks obje değil, aynı zamanda tarihî ve sanatsal anlatıyı taşıyan birer belge niteliği olarak düşünülebilir. Margarita Jewellery'nin her koleksiyonu, Şam'ın ruhunu, hat sanatının zarafetini ve estetik mirasını zamansız bir forma dönüştürerek, geçmişten geleceğe uzanan bir sanat yolculuğu sunmaktadır.

Şekil 4.6: Margharita Sattouf “Özgürlük” Kelimesi, Özgürleşmiş Vatanların Anlamını Taşıyan bir Kuş Şekliyle Birleşen Gümüş Kolye Tasarımı/ 15.02.2025.

5. SONUÇ

Dünyanın en eski şehirlerinden biri olan tarihi Şam şehri, özellikle mücevherat olmak üzere, zengin zanaatkârlık mirasıyla ünlüdür. Kökenleri Mağribi dönemine kadar uzanan Şam takıları, gümüş, altın ve bakır gibi metalleri, koyu siyah veya oksitlenmiş arka planlarla birleştiren karmaşık tasarımlarıyla öne çıkmaktadır. Zanaatkarlar bu teknikleri; maneviyatı, doğayı ve İslam sanatının zarafetini simgeleyen desenleri tasvir etmek için kullanmışlardır.

Suriyeli zanaatkarlar geleneksel olarak mozaik kakmalardan, el üfleme cam ve tekstil işlerine kadar her biri benzersiz tarihi ve kültürel önem taşıyan çok çeşitli sanat dallarında başarılı olmuşlardır. Souk al-Hamadiyah da dahil olmak üzere, Şam'ın ünlü çarşıları, son zamanlardaki çatışmaların getirdiği zorluklara rağmen becerilerini nesiller boyunca aktarmaya devam eden bu zanaatkarlar ile modern endüstriyel baskı atölyelerine ev sahipliği yapmaktadır. Bu çarşılar ve atölyeler yalnızca hayatı bir kültürel mirası korumakla kalmamış, aynı zamanda Şam'ın sanatsal ve kültürel zenginlik merkezi olarak tanınmasına da katkıda bulunmuştur.

Şam mücevher işçiliği geleneği, şehrin sanatsal ruhunu ve tarihini bünyesinde barındıran, yüzyıllara yayılan zengin bir kültürel mirası yansıtmaktadır. Karmaşık tasarımları, ince metal işçiliği ve değerli taşların bir araya getirilmesiyle tanınan Şam takıları, Suriye'ye özgü unsurları korurken, Osmanlı, Bizans ve Pers gibi çeşitli kültürlerin etkilerini de harmanlamaktadır. Şam'daki yetenekli zanaatkarlar, tekniklerini bir nesilden diğerine aktarmaya devam etmekte ve genellikle her bir parçaya orijinallik kazandıran geleneksel araç ve yöntemlerle çalışmalarını sürdürmektedir.

Şam mücevherlerindeki tasarım motifleri, şehrin dinamik tarihini ve kültürel bir kavşak olarak oynadığı rolü yansıtmaktadır. Şam mücevherleri, İslam öncesi dönemin doğal ve mitolojik motifleri ile İslam sanatının geometrik ve arabesk desenlerini taşımaktadır. Bu yapı Memlük ve Osmanlı dönemlerinin görkemli tasarımlarından, modern çağın yenilikçi kreasyonlarına kadar uzanmaktadır. Bu zengin gelenekleri koruyup uyarlayan çağdaş tasarımcılar, Şam mücevherlerinin güzelliğini ve işçiliğini yaşatmaya devam etmekte, geçmiş ile günümüz arasında sanat ve tasarım köprüsü kurmaktadır.

Şam'ın çağdaş mücevher tasarımcıları olan Diana Mardini, Mecdi El-Kuzbari ve Maya Ali, yarattıkları eserlerde bu etkiyi taşımaktadır. Eserleri Şam'ın kültürel mirasına derin bir saygı duyarken, tasarım ve işçiliğin de sınırlarını zorlamaktadır. Geleneksel motifleri modern estetikle harmanlayan çalışmaları, mücevher sanatının gelişmeye ve modern dünyada varlığını sürdürmesine katkı sağlamaktadır. Böylelikle sanatçıların oluşturdukları tasarımlar Şam zanaatkârlığının mirasını korumanın yanı sıra, yeni nesil sanatçılara ve tasarımcılara ilham vererek, bu canlı geleneğin yaşamasını ve gelişmesini sağlamaktadır.

Modernizasyon ve jeopolitik baskılardan kaynaklanan zorluklara rağmen Şam takı sanatı, yerel zanaatkarlar ve karmaşık sanat formlarını korumaya adanmış atölyelerle ayakta kalmaya devam etmektedir. Bugün Şam takıları yalnızca güzelliğin ve kültürel gururun sembolü olarak değil, aynı zamanda şehrin zengin sanatsal mirasını tanımlayan, dayanıklılık ve yaratıcılığın bir kanıtı olarak hizmet etmektedir.

Tarihsel ve çağdaş perspektifler arasında köprü kuran bu çalışma, şehrin geçmişini araştırarak, bin yıl boyunca mücevher işçiliğini şekillendiren sanatsal ve kültürel etkileri ortaya çıkarmaktadır. Ayrıntılı analizler ve zengin görsel belgeler aracılığıyla Şam'ın sanat eserlerinin kalıcı dokusu ele alınmış, bunların mücevher tasarımına etkisi, kültürel tarih ile aktarılmıştır. Böylelikle Şam'ın sanatsal geçmişinin çekiciliği, mücevher işçiliğinin tarihi, sanatın zamanı aşma ve kültürleri birbirine bağlama konusundaki kalıcı gücünün altı çizilmiştir. Tarih, kültür ve yaratıcılığın kesişimleri üzerinde durulurken, Şam'ın dikkate değer bir antik çağ kenti olmakla beraber, modern mücevher tasarım alanını da derinden etkileyen ve kuşaktan kuşağa aktarılan kültürü besleyen kadim bir şehir olduğu görülmüştür.

REFERANSLAR

- Akkermans, Peter M. M. G. & Schwartz, Glenn M. *The Archaeology of Syria*. Cambridge University Press, (2003), s. 210–215
- Allan, J. (1982). W. *Islamic Jewellery in the Metropolitan Museum of Art*.
- Ammianus, Marcellinus. (2019). *Roma Tarihi* (M.S. 353-378) (S. Özgüler, Çev.). Historia Yayınevi.
- Atasoy, N., Raby, J. (2007). *İslam Sanatı ve Mimarisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ball, W. (2000). *Rome in the East: The Transformation of an Empire*. Routledge.
- Blair, S., Bloom, J.M. (1995). *The Art and Architecture of Islam 1250–1800*. Connecticut: Yale University Press.
- Bosworth, (1996). C.E. *The Islamic Dynasties: A Chronological and Genealogical Handbook*. Edinburgh University Press.
- Brown, A. (2015). *Artistic Influences in Roman Syria*. Damascus Studies Quarterly.
- Burns, R. (2005). *Damascus: A History*. Routledge.
- Butcher, R. (2003). *Syria and the Near East*. London: The British Museum Press.
- Curtis, J. (1998), *Jewelry of the Ancient Near East: Techniques and Cultural Significance*. Metropolitan Museum Journal.
- Dalley, S. (2000). *Aramaic and the Arameans in Iron Age Mesopotamia içinde* (Cilt 62). Iraq.
- De Contenson, H. (1970). Fouilles de Tell Ramad (1967–1968). Bulletin du Musée de Beyrouth.
- El-Kuzberi. M. (2022) Aljazeera Media Library
<https://www.youtube.com/watch?v=YApz11BvTO4> .

- Faroghi, Suraiya. *The Ottoman Empire and the World Around It*. I.B. Tauris, (2004), s. 72–76”
- Goodwin, Godfrey. *A History of Ottoman Architecture*. Thames & Hudson, (2003), s. 230–235
- Hillenbrand, R. (1994). *Islamic Architecture: Form, Function and Meaning*. New York City: Columbia University Press.
- Hillenbrand, R. (1999). *Islamic Art and Architecture*. London: Thames & Hudson.
- Hitti, P. K. (1970). *History of the Arabs*. Macmillan.
- Irwin, R. (1986). *The Middle East in the Middle Ages: The Early Mamluk Sultanate 1250–1382*. New York City: Routledge.
- Işık, H. (1994). *Şam Gümüş İşlemeciliği: Tarihi ve Teknikleri*. Türk Sanatları Dergisi.
- Kennedy, H. (1986). *The Prophet and the Age of the Caliphates*. New York City: Routledge.
- Kevin. Roman Syria and the Near East. *The British Museum Press*, (2003), s. 112–115”
- Köprülü, B. (2018). *Tarihi ve Modernin Buluşma Noktasında Şam Kuyumculuğu*. Ortadoğu Sanat İncelemeleri Dergisi.
- Lipiński, E. (2000). *The Aramaeans: Their Ancient History, Culture, Religion*. Belgium: Peeter.
- Makariou, S. (1998). *Islamic Jewelry in the Metropolitan Museum of Art*. New York City: Metropolitan Museum Journal.
- Mieczysław, M. (1998). *Levantine Mosaics and Wood Inlaying in Damascus*. Oriental Craft Studies Review.
- Okasha, El. (2012). *Traditional Wood Inlay in Syria: Cultural Heritage and Contemporary Applications*. Journal of Middle Eastern Art and Craft.
- Petry, Carl F. (1998). *The Cambridge History of Egypt, Volume 1: Islamic Egypt, 640–1517*. Cambridge: Cambridge University Press.

Petry, Carl F. (ed.). *The Cambridge History of Egypt*, Volume 1: Islamic Egypt, 640–1517. Cambridge University Press, (1998), s. 321–325”

Pettinato, G. (1991). *Ebla: A New Look at History*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

S, Sanjay., Hardy, P. (Ed.). (2019). *The Silk Roads: Sites in Syria*. Paris: UNESCO Publishing.

Smith, J. (2010). *Roman Damascus: Architectural Marvels and Cultural Integration*. Archaeological Journal.

Tabbaa, Y. (1993). *The Transformation of Arabic Writing: Part V, Islamic Art and Architecture içinde (Cilt 10)*. Muqarnas.